

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Tomáš Miklica

**Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky
v Přítomnosti (1924 – 1939)**

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Tomáš Miklica**

Vedoucí práce: **PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

MIKLICA, Tomáš. *Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky v Přítomnosti (1924 - 1939)*. Praha, 2017. 76 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce *Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky v Přítomnosti (1924 – 1939)* se zabývá texty, jimiž se Ferdinand Peroutka z pozice šéfredaktora v meziválečném období vyjadřoval na stránkách kulturně-politického časopisu *Přítomnost* ke kulturním tématům.

Rozebírá tedy především jeho literární kritiku, ale zahrnuje též Peroutkovy články k divadelní nebo filmové problematice. Základem práce je kritická kvalitativní analýza vybraného vzorku textů publikovaných v kulturní rubrice *Přítomnosti* v letech 1924 až 1939, zaměřená na Peroutkovy požadavky na umění, polemiky s ostatními autory či způsob, jakým vybírá a hodnotí témata. Texty jsou rozebírány i po obsahové a formální stránce.

Práce rovněž představuje Ferdinanda Peroutku v obecnější rovině coby prvorepublikovou osobnost, s důrazem na jeho charakterizaci jakožto novináře i konkrétně kulturního publicistu. Kontext doplňuje kapitola věnovaná časopisu *Přítomnost* a stručné shrnutí meziválečné kulturní publicistiky spolu s výčtem některých dalších významných periodik a jejich přispěvatelů. Úvodem jsou také nastíněny různé přístupy k žánru kritiky.

Abstract

The diploma thesis *Cultural journalism of Ferdinand Peroutka in Přítomnost (1924 - 1939)* deals with culture articles Ferdinand Peroutka has written as the editor-in-chief of a cultural-political magazine *Přítomnost* during the years between the World Wars.

The thesis is therefore mainly focused on his literary criticism but texts concerning theatre or film are included as well. Crucial part of the thesis is based on a critical qualitative analysis of a chosen sample of texts published in the culture section of *Přítomnost* between 1924 and 1939 - with the emphasis on Peroutka's requirements towards art, his polemics with other authors or his subject choice and reception. Form and content of the texts are analysed too.

Additionally, the thesis provides an introduction to Ferdinand Peroutka as a member of Czechoslovak Republic's elite, specifically as a journalist and a culture critic. In order to offer full context a description of *Přítomnost* magazine is included and completed by a brief summary of Czechoslovak culture journalism between the World Wars with examples of other important periodicals and their contributors. The thesis opens with introducing different approaches to criticism as a genre.

Klíčová slova

Ferdinand Peroutka, Přítomnost, kultura, kulturní publicistika, kulturně-politický časopis, tisk, kritika, literatura, realismus, první republika

Keywords

Ferdinand Peroutka, Přítomnost, culture, culture journalism, cultural-political magazine, press, criticism, literature, realism, pre-war Czechoslovak Republic

Rozsah práce: 120 741 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2017

Tomáš Miklica

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Janě Čenkové, Ph.D., za vedení diplomové práce a podnětné rady při jejím zpracovávání.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Miklica Tomáš

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2011/2012

E-mail diplomantky/diplomanta:

Tomas.Miklica@seznam.cz

Studijní obor/typ studia:

Žurnalistika/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky v Přítomnosti (1924 -1939)

Předpokládaný název práce v angličtině:

Cultural journalism of Ferdinand Peroutka in Přítomnost (1924 -1939)

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: *ZS 2012/2013*)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezi)

LS 2016/2017

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Diplomová práce se bude zabývat kulturní publicistikou, kterou Ferdinand Peroutka publikoval v týdeníku Přítomnost v letech 1924 až 1939, kdy zde byl šéfredaktorem.

Tímto vymezením se práce spíše míjí s dosavadním odborným zájmem o Ferdinanda Peroutku - ačkoliv již vydavatel Jaroslav Stránský zdůrazňoval, že Přítomnost byl „vedoucí kulturně politický týdeník v ČSR“, většina publikací se jak u týdeníku samotného, tak u Ferdinanda Peroutky zaměřuje na politickou publicistiku. S výjimkou například výborů z Peroutkovy literární kritiky je tudíž opomíjeno, že Peroutka se původně profiloval coby kulturní redaktor a v Přítomnosti společně například s Karlem Poláčkem, Eduardem Bassem či bratry Čapkovými figuroval též jako autor kulturní rubriky.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Předpokládaným cílem diplomové práce je zhodnocení role Ferdinanda Peroutky coby kulturního publicisty Přítomnosti a porovnání této části jeho tvorby jednak s ostatním obsahem kulturní rubriky Přítomnosti, jednak s jinými texty (politické komentáře) Peroutky samotného. Kvalitativní analýza textů se bude soustředit na požadavky Peroutky vůči kultuře a jejich souvislost s politickým přesvědčením, dále na volbu témat, způsob argumentace, stylistiku jeho textů a míru souznění s dobovým kritickým diskurzem.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Obsah

Úvod

Metodika práce

Cíl práce

1. Kritika jako žánr

2. Historický kontext

2.1 Kulturní publicistika první republiky – Peroutkovi předchůdci a vrstevníci

2.2 Základní charakteristika časopisu Přítomnost – obsah, redakce a profilace týdeníku, jeho pozice na prvorepublikové mediální scéně a stručné nastínění historie

2.3 Osobnost Ferdinanda Peroutky – životopis, rysy Peroutkova stylu

3. Peroutka a kulturní publicistika v Přítomnosti

3.1 Charakteristika Peroutky jako kulturního publicisty – od výtvarné kritiky v Času až po tu literární v Přítomnosti

3.2 Peroutka kulturním publicistou v Přítomnosti

3.2.1. Požadavky na umění –nacionálnost, realismus

3.2.1.1. Politický rozměr požadavků – jak Peroutkovy texty ovlivnilo jeho vlastní politické přesvědčení (liberalismus)

3.2.1.2. Polemiky a spory s ostatními kritiky či autory – Viktor Dyk, F.X. Šalda, Václav Černý, Jaroslav Durych

3.2.2. Výběr témat – vysledování kritérií, podle kterých si Peroutka vybírá témata pro svou kulturní publicistiku

3.2.3. Způsob argumentace – popis způsobu, jakým se Peroutka vyjadřuje k daným tématům – po obsahové stránce

3.2.4. Stylistika textů – popis způsobů, jakým se Peroutka vyjadřuje k daným tématům – po formální stránce

Závěr

- shrnutí poznatků z kvalitativní analýzy

Prameny a literatura

Přílohy

Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány):

Přítomnost, ročníky 1924 – 1939

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvalitativní a kritická analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BERGER, Arthur Asa. *Media and communication research methods: an introduction to qualitative and quantitative approaches*. Fourth edition. Los Angeles: SAGE, 2014. ISBN 978-1-4833-7756-8.

Učebnice zabývající se metodami výzkumu mediálních obsahů, a to převážně kvalitativní a kvantitativní analýzou. Na příkladech představuje základní teorie a postupy.

BRABEC, Jiří, FLAIŠMAN, Jiří a Michal KOSÁK (eds.). *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty* (1991-2008). Praha: Akropolis, 2009. ISBN 978-80-87310-02-1.

Výběr z textů, které v letech 1991 až 2008 napsal literární historik Jiří Brabec. Obsahuje studie, přednášky, konferenční příspěvky a publicistiku týkající se mimo jiné Ferdinanda Peroutky a jeho přístupu k literární kritice.

HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. Praha: ARSCI, 2003. ISBN 80-86078-29-9.

Soubor studií, kterým se literární historik a kritik Aleš Haman ve třech částech postupně zaměřuje na literaturu z hlediska teorie, historie a kritiky. Zkoumá, do jaké míry se tyto tři zřetele prolínají a doplňují.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

Odborná příručka charakterizující základní postupy a výzkumné plány kvalitativní analýzy. Autor popisuje způsob sběru dat, jejich kódování i vyhodnocování a interpretaci. Věnuje se též počítačovým nástrojům vhodným ke kvalitativnímu výzkumu a psaní zprávy o výzkumu i hodnocení jeho kvality

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5.

Kniha Pavla Kosatíka zachycuje první polovinu života Ferdinanda Peroutky až do jeho emigrace v roce 1938. Jde o období charakteristické jeho činností v novinách, přičemž stěžejní část tvoří kapitola o jeho působení v týdeníku Přítomnost.

PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-063-1.

Sborník deníků, dopisů, projevů a článků přibližujících jednak Ferdinanda Peroutku, jednak to, jak smýšlel o některých dalších osobnostech – ať už to byly jeho vzory nebo kolegové.

PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou: výbor z literární publicistiky*. Praha: Mladá fronta, 1993. Souvislosti. ISBN 80-204-0349-3.

Výbor shromažďující literární eseje a kritiky Ferdinanda Peroutky týkající se autorů a děl meziválečného období. Rovněž obsahuje úvahy nad některými světovými literárními osobnostmi.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

K tématu za posledních pět let nebyly obhájeny žádné bakalářské, magisterské ani doktorské práce.

Datum / Podpis studenta/ky

24. května 2016

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

Obsah

ÚVOD.....	2
1 KRITIKA JAKO ŽÁNŘ.....	4
2 HISTORICKÝ KONTEXT	8
2.1 KULTURNÍ PUBLICISTIKA PRVNÍ REPUBLIKY	9
2.1.1 <i>Stranický tisk.....</i>	10
2.1.2 <i>Nezávislý (nestranický) tisk.....</i>	11
2.1.3 <i>Časopisy.....</i>	11
2.2 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ČASOPISU PŘÍTOMNOST	13
2.2.1 <i>Historie</i>	13
2.2.2 <i>Profilace a pozice na trhu.....</i>	13
2.2.3 <i>Redakce.....</i>	16
2.2.4 <i>Obsah a formát</i>	16
2.3 OSOBNOST FERDINANDA PEROUTKY	17
2.3.1 <i>Životopis.....</i>	17
2.3.2 <i>Politické a filozofické postoje.....</i>	21
2.3.3 <i>Styl publicistiky Ferdinanda Peroutky.....</i>	23
3 FERDINAND PEROUTKA A KULTURNÍ PUBLICISTIKA V PŘÍTOMNOSTI.....	25
3.1 FERDINAND PEROUTKA JAKO KULTURNÍ PUBLICISTA	25
3.2 PEROUTKA KULTURNÍM PUBLICISTOU V PŘÍTOMNOSTI.....	28
3.2.1 <i>Požadavky na umění</i>	29
3.2.2 <i>Výběr a hodnocení témat.....</i>	52
3.2.3 <i>Způsob argumentace.....</i>	53
3.2.4 <i>Stylistika textů</i>	55
ZÁVĚR.....	57
SUMMARY	58
POUŽITÁ LITERATURA	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	65
PŘÍLOHY.....	66

Úvod

Při pohledu na obraz první republiky ve filmech či televizních seriálech, kdy tu první skupinu nejvýrazněji reprezentují veselohry s Vlastou Burianem a druhou seriál České televize *První republika*, je zřejmé, že jde o období značně idealizované. Meziválečná Československá republika bývá vzpomínána s nostalgií, jako období ekonomické prosperity a politické stability, spojené s řadou oblíbených historických osobností v čele s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem. Týká se to i žurnalistiky - k zástupcům její prvorepublikové éry patří autoři typu Karla Čapka, Karla Poláčka či Ferdinanda Peroutky, čili se objevují tendence hledat v meziválečném Československu vrchol české publicistiky. Současná žurnalistika se potom k té prvorepublikové vztahuje a vidí ji (vedle obrozenecké žurnalistiky reprezentované Karlem Havlíčkem Borovským) coby tradici, na niž je vhodné navazovat. Což je patrné například z názvu od roku 1995 udělovaného novinářského ocenění Cena Ferdinanda Peroutky.

Ve své diplomové práci se mimo jiné pokusím přispět do diskuze na téma idealizace a reálných kvalit prvorepublikové žurnalistiky, a to na příkladu kulturní publicistiky Ferdinanda Peroutky, publikované v týdeníku *Přítomnost*. Přestože se Peroutka původně profiloval jako kulturní redaktor a v *Přítomnosti* zastával kromě funkce šéfredaktora i pozici autora kulturní rubriky, tímto vymezením se spíše mímím s dosavadním odborným zájmem o tento kulturně-politický týdeník – většina publikací se zaměřuje na politickou publicistiku a tedy i Peroutku vnímá zejména v souvislosti s jeho politickými komentáři.

Diplomová práce si naopak klade za cíl představit Ferdinanda Peroutku coby kulturního publicistu a uvést prvorepublikového žurnalistu v méně známém kontextu. K tomuto účelu jsem vedle četné odborné literatury pojednávající o období první republiky, dějinách českých médií a osobnosti Ferdinanda Peroutky využil především digitalizovaný archiv *Přítomnosti*, jak je dostupný na internetových stránkách *Přítomnost.cz*. Práce vychází ze studia všech ročníků původní (předválečné) *Přítomnosti* a na konkrétních příkladech textů publikovaných v kulturní rubrice v letech 1924 až 1939 charakterizuje tehdejší Peroutkovu kulturní publicistiku.

Práce se člení na dvě části, rozdělené do tří kapitol. První část sestává z teoretického základu a historického kontextu. Úvodní kapitola se soustředí na různé

pohledy na žánr kritiky, úlohu kritika a interpretaci. Druhá kapitola představuje období první republiky, tehdejší mediální scénu a situaci na poli kulturních (případně kulturně-politických) periodik. Největší pozornost je z těchto periodik věnována týdeníku *Přítomnost*, jeho historii, redakci, profilaci a pozici na trhu, jakož i obsahu a formátu. Dále kapitola historického kontextu zahrnuje biografii Ferdinanda Peroutky včetně popisu jeho politických a filozofických postojů i stručného přiblížení stylu jeho publicistiky.

Třetí a stěžejní kapitola této diplomové práce se věnuje Peroutkově kulturní publicistice. Nejprve ji definuje obecněji a poté se zabývá konkrétně texty, které Peroutka napsal pro kulturní rubriku *Přítomnosti*. Základem kapitoly je kritická kvalitativní analýza vybraných článků, jejímž záměrem je vysledování požadavků, jaké Peroutka klade na kulturu, a kritérií, podle kterých si vybírá témata, jimiž se bude zabývat. Kapitola dále nabízí zhodnocení textů po obsahové i formální stránce. V neposlední řadě dává Peroutkovu kulturní publicistiku do souvislosti s jeho politickým přesvědčením a prostřednictvím podkapitoly o polemikách s ostatními autory také naznačuje Peroutkovu míru souznění s dobovým kritickým diskurzem.

Na závěr práce přináší syntézu poznatků provedené analýzy a nabízí zhodnocení role Ferdinanda Peroutky coby kulturního publicisty *Přítomnosti*.

1 Kritika jako žánr

Následující kapitola představuje několik různých pohledů na kritiku coby žánr a publicistický útvar, s důrazem na specifika kritiky literární, již se Ferdinand Peroutka v *Přítomnosti* věnoval nejčastěji.

Podle *Praktické encyklopedie žurnalistiky* je kritika žánrem, který vyjadřuje názor na dílo, posuzuje jeho hodnoty, ozřejmuje důvody jeho vzniku a dílo zasazuje do životopisných, společenských nebo uměleckých souvislostí. Jde o publicistický útvar podobný recenzi, avšak s větším rozsahem a komplexnější, co se týče náhledu na kritizovaný produkt. Kritika může být literární, divadelní, hudební, filmová a televizní apod.¹

Kritiku lze dále rozdělit podle toho, na co se v daném uměleckém díle soustředí, což udělal například literární vědec Václav Černý. Moderní kritiku dělí na:

- biograficko-psychologickou, která umělecké dílo vnímá ve vztahu k životu a osobnosti jeho tvůrce
- sociologickou, jež dílo vidí jako odraz společenského prostředí, v němž vznikalo
- formalistickou, jež nazírá umění výhradně podle estetických zákonitostí
- impresionistickou či moralistickou (tendenční), která se na uměleckém díle zajímá o účel, cíl a důvod; o to, jak působí, ne jak vznikalo²

Kanadský literární vědec a kritik Northrop Frye oproti tomu kritiku člení na základě hodnotových soudů, z nichž vychází - tedy buď z pozitivních nebo komparativních hodnot. Kritiku vycházející z komparativních hodnot pak dělí na biografickou, jež vztahuje dílo k autorovi, a tropickou, která srovnává styl, techniku, složitost významu a obrazná připodobnění. Oba tyto typy označuje jako rétorické a dodává, že rétorické hodnotové soudy mají úzký vztah ke společenským hodnotám.³ Hodnotící kritik se podle něj zajímá spíše o pozitivní hodnotu, kvalitu či autentičnost díla než o význam jeho autora.⁴

¹ OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri, 2007, s. 95.

² ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968, s. 15.

³ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 39.

⁴ Tamtéž, s. 45.

Podle Frye je kritika aplikací společenského stanoviska.⁵ Černý označuje za úkol kritiky ztotožnění s umělcovým úmyslem a dílem, po kterém následuje kritický soud.⁶ V rámci literatury potom kritika představuje jednu ze tří oblastí základního pole uvažování o ní, vedle literární teorie (vědy) a literární historie, z čehož ve svých studiích vychází například literární historik a kritik Aleš Haman: „Teorie směřuje, nebo aspoň doposud směřovala, k vymezení předmětu zkoumání, tzn. zabývala se otázkami, co (kdy) je dílo, co je text, jaký je vztah díla a světa mimo ně atd. Literární historie hledá vývojové souvislosti, proměny i (dnes zejména) zlomy a cézury v literatuře samé i v kontextu kulturním; literární kritika se zaměřuje na současnost, v níž se snaží rozlišit produkci podle kvalitativních měřítek.“⁷

V literární kritice se častěji uplatňuje subjektivně-kritický než objektivně-vědecký přístup⁸ a je zdůrazňována interpretova osobnost na úkor textu uměleckého díla. To je podle literárního teoretika a historika Františka Kautmana pro kritika/interpreta často jen podnětem k vlastní tvorbě:⁹ vzniká „literární kritika, zdůrazňující na prvním místě sebevyjádření interpreta, která se prostřednictvím literárního eseje vlévá přímo do oblasti umělecké tvorby. Tak se otevírá široká oblast interpretace, která s vlastním textem díla souvisí stále volněji.“¹⁰

Na rozdíl od literární vědy a historie Kautman neočekává od literární kritiky větší snahu o objektivitu: „(...) literární kritika je vždy více méně konfrontací kritikova subjektu s uměleckým dílem, subjektivní výpovědí o kvalitách zkoumaného díla. Sem náleží vše od prosté recenze přes kritický rozbor po umělecký esej, který namnoze nepozorovatelně přechází v uměleckou tvorbu. Při plynulosti tohoto přechodu je přirozené, že se vedou polemiky o to, zda je kritika vědou či uměním nebo obojím současně.“¹¹

Britský literární vědec Terry Eagleton vnímá literární kritiky, teoretiky i historiky jako „strážce diskursu“: „Jejich úkolem je diskurs chránit, rozšiřovat a jaksepatří

⁵ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 40.

⁶ ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968, s. 63.

⁷ HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. Praha: ARSCI, 2003, s. 5.

⁸ KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha: Primus, 1996, s. 5.

⁹ Tamtéž, s. 26.

¹⁰ Tamtéž, s. 27.

¹¹ Tamtéž, s. 24.

rozvíjet, hájit jej před jinými formami diskursu, zasvěcovat do něj nováčky a posléze rozhodovat, zda si jej úspěšně osvojili.“¹²

Podle Eagletona s sebou kritický diskurs nese moc, která ovlivňuje, jak jsou umělecká díla přijímána a nahlížena, včetně například toho, zda jsou vůbec považována za literaturu: „Moc kritického diskursu se pohybuje na několika úrovních. Je to moc, jež ‚dohlíží‘ na jazyk, tj. rozhoduje, že se určité výroky musí vyloučit, protože se neslučují s tím, co je přijímáno jako vyslovitelné. Je to moc, jež dohlíží i na samotné texty a klasifikuje je na ‚literární‘ a ‚neliterární‘, navěky velkolepé a pomíjivě populární. Je to moc, již autorita vykonává vis-à-vis ostatním: jsou to mocenské vztahy mezi těmi, kdo diskurs definují a ochraňují, a těmi, kdo jsou do něj selektivně vpuštěni. Je to moc, jež vydává či nevydává osvědčení o způsobilosti podle toho, kdo řeč onoho diskursu ovládá lépe či hůře. A konečně, jsou to mocenské vztahy mezi literárněvědnou akademickou institucí, v níž se toto vše odehrává, a panujícími mocenskými zájmy společnosti obecně: tím, že diskurs přetrvává a kontrolovaně se rozpíná, slouží jejím ideologickým potřebám a reprodukuje její kádry.“¹³

Northrop Frye dodává, že úkolem literárního publicisty je „ilustrovat, jak člověk vkusu literaturu používá a hodnotí, a tak ukázat, jak má literaturu přijímat společnost“: „Literární publicista inklinuje k epizodickým formám, například k přednáškám či k neformálnímu eseji, přičemž jeho dílem není věda, ale jiný druh literárního umění. Své názory získal na základě pragmatického studia literatury a nesnaží se o vytvoření nebo využití teoretického systému.“¹⁴ Pokud budeme na literaturu nahlížet jako na tržní výrobek, pak je literární kritik také prostředníkem.¹⁵

Jak už bylo naznačeno, významnou roli hraje v literární kritice interpretace. Ta je podle Kautmana „nejuniverzálnějším problémem literární vědy“¹⁶. Dochází k ní v podstatě při jakékoliv formě styku s literárním textem, včetně nejjednoduššího čtenářského dojmu.¹⁷ „Interpretace je transcendencí do oblasti širší, než jakou pokrývá text sám. Je buď domýšlením, vymezením nebo transpozicí smyslu zkoumaného textu. V každém případě tedy z textu vybočuje, je svého druhu nadtextem, zdvojuje jeho

¹² EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. Praha: Triáda, 2005, s. 266.

¹³ Tamtéž, s. 268.

¹⁴ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 24.

¹⁵ Tamtéž, s. 37.

¹⁶ KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha: Primus, 1996, s. 5.

¹⁷ Tamtéž, s. 5.

původní význam, násobí ideový a emociální náboj, který dílo vysílá do prostoru.“¹⁸ Podle toho, na co se interpretace soustředí, rozlišuje se interpretace lingvistická a metalingvistická, textová a stylová, strukturální, sémanticko-sémiologická, psychologicko-biografická, psychoanalytická, filozofická, historicko-sociologická, ideologicko-teologická apod.¹⁹

Interpretace vychází z individuální (re)konstrukce literárního díla²⁰ a základem kritiky i hodnotových soudů je přímá zkušenost.²¹ „Literární kritik má subjektivní zkušenostní základ, utvářený povahou a každým kontaktem se slovy, tedy i s novinami, reklamami, rozhovory, filmy a vším, co četl už v devíti letech. Má zvláštní schopnost reagovat na literaturu, která se jeho subjektivnímu základu, zahrnujícímu všechny soukromé vzpomínky, asociace a náhodné předsudky, podobá asi tak, jako se pohled na teploměr podobá mrazení v zádech.“²²

Jak podotýká literární kritik a teoretik Jiří Pavelka, „každá interpretace uměleckého literárního díla je desinterpretací v tom smyslu, že nenaplní jeho interpretační možnosti.“²³ Ideální hodnoty se nerovnají skutečným hodnotám, v důsledku čeho jsou hodnotové soudy subjektivní²⁴ a proměnlivé²⁵. Podle Eagletona tak platí: „Literaturou se může stát cokoli, a zároveň může cokoli – třeba i Shakespeare – literaturou přestat být.“²⁶ Což se týká i literárního kánonu, jež „je nezbytné vidět jako konstrukt, který v určitou dobu vyzdvihují jistí lidé za jistými účely“²⁷.

¹⁸ KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha: Primus, 1996, s. 9.

¹⁹ Tamtéž, s. 25.

²⁰ PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SVN Regiony, 2004, s. 155.

²¹ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 46.

²² Tamtéž, s. 47.

²³ PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SVN Regiony, 2004, s. 160.

²⁴ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 37.

²⁵ EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. Praha: Triáda, 2005, s. 25.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 26.

2 Historický kontext

Následující kapitola zasazuje téma diplomové práce do historického kontextu. S tímto seznamuje ze tří stěžejních pohledů – jednak z hlediska prvorepublikové kulturní publicistiky obecně (s představením vybraných periodik), jednak vzhledem k periodiku *Přítomnost* a jednak se zřetelem k osobnosti Ferdinanda Peroutky jako takového, od biografie po rysy jeho stylu.

Pokud jde o širší historický kontext, léta 1924 až 1939, jež ohraničují působení Ferdinanda Peroutky v *Přítomnosti*, se dotýkají částí československé historie známých jako první republika (28. října 1918 až 29. září 1938), po mnichovské dohodě též celé druhé republiky (1. října 1938 až 14. března 1939) a dále také prvních měsíců Protektorátu Čechy a Morava (od 15. března 1939).

Většinu vymezeného období existující Československá republika patřila k vyspělým demokraciím, podle některých dokonce tvořila „jedinou fungující demokracii ve střední Evropě“²⁸. Šlo o stát s na tehdejší dobu vyspělým zákonodárstvím a na velmi dobré úrovni bylo i školství a kultura.²⁹ Taktéž z hospodářského hlediska bylo Československo jednou z nejvyspělejších zemí na světě.³⁰ Průměrný plat soukromého úředníka byl 1 300 korun měsíčně, plat horníka 1 000 korun a pracující v průmyslové výrobě si vydělal 600 až 700 korun.³¹

Republika v čele s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem (od roku 1935 Edvardem Benešem a od roku 1938 Emilem Háchou) se nicméně potýkala s problematickými národnostními otázkami - jednak ohledně výrazné německé menšiny, jednak v souvislosti s postavením slovenského národa v rámci státu. Vnější hrozby souvisely s postupným uvolňováním svazků mezi spojenci (USA, Francie, Anglie) a narůstající oblibou nacionálního socialismu v sousedním Německu.³²

²⁸ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 7.

²⁹ BARTOŠ, František a Miloš TRAPL. *Československo 1918-1938: Fakta, materiály, realie : [Informativní příručka ke studiu dějin první Čs. republiky]*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 5.

³⁰ Tamtéž, s. 31.

³¹ Období první republiky. *Vláda ČR* [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>

³² KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 7.

Co se prvorepublikové mediální scény týče, přes stále silnější pozici rozhlasu a filmu měl rozhodující vliv na společnost tisk.³³ Docházelo až k nadprodukcí tištěných titulů – od roku 1920 do roku 1930 například došlo k nárůstu z cca 2 250 titulů na téměř 4 000.³⁴

Prostřednictvím velkých tiskových koncernů mediální trh výrazně ovlivňovaly politické strany – k největším takovým vydavatelským domům patřily národně demokratická Pražská akciová tiskárna a agrárnícká Novina. Od konce dvacátých let potom i národně socialistický Melantrich anebo komerční Tempo, prosazující politické cíle Národní ligy a Národního sjednocení.³⁵

V období první republiky se povolání novináře zprofesionalizovalo.³⁶ Průměrný plat redaktora denního tisku v Praze se před hospodářskou krizí pohyboval okolo 2 500 korun měsíčně, ale mzdy byly velmi diferenciovány a platové rozpětí bylo 600 až 10 000 korun měsíčně.³⁷ Novináři se sjednocovali v organizacích typu Spolek českých žurnalistů či Jednota českých novinářů.³⁸

Stát příležitostně zasahoval do svobody médií, a to zejména u německého (popřípadě maďarského) tisku, nacionalisticky zaměřených listů a komunistických periodik. Tyto zásahy umožňoval zákon o mimořádných opatřeních a později zákon na ochranu republiky – represivní prostředky zahrnovaly předběžnou cenzuru, konfiskace i sankce.³⁹

2.1 Kulturní publicistika první republiky

Za první republiky byla kulturní publicistika doménou večerních vydání novin (zatímco méně prodávané ráno byly spíše zaměřeny na politická témata)⁴⁰ a dále specializovaných časopisů či příloh.

³³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 32.

³⁴ Tamtéž, s. 41.

³⁵ Tamtéž, s. 36.

³⁶ Tamtéž, s. 65.

³⁷ Tamtéž, s. 66.

³⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918-1938). 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 337.

³⁹ Tamtéž, s. 337.

⁴⁰ KONVALINOVÁ, Erika. *Literární dění v ohlasu denního tisku v roce 1937*. Olomouc, 2015. s. 11. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury.

Jednotliví autoři se zřídka omezovali na jediný titul a minimálně v rámci vydavatelského domu se dalo očekávat, že se jejich jméno objeví i v jiném periodiku než v tom mateřském (namátkou Karel Čapek a současné působení v *Přítomnosti* i *Lidových novinách*).

S redakcemi literárních a kulturních časopisů nebo i s kulturními redakcemi významných deníků či týdeníků také za první republiky častěji spolupracovali literáti a další osobnosti kulturního života. Mohli zasedat i v redakční radě, případně vést rubriku či nakladatelský časopis.⁴¹ Jako příklady lze uvést hudebního skladatele Leoše Janáčka, který psal do *Lidových novin*, nebo filmového režiséra a scenáristu Gustava Machatého či hudebního skladatele Bohuslava Martinů, kteří několikrát přispěli do kulturní rubriky *Přítomnosti*.

2.1.1 Stranický tisk

Vysokou úroveň (a to zejména z hlediska divadelní kritiky, kde navazovala na tradici Jana Nerudy a Vítězslava Háška) měla kulturní rubrika *Národních listů*. V různých obdobích první republiky zde působili Miroslav Rutte, Otokar Fischer, Arne Novák, Viktor Dyk či bratři Čapkové. Josef a Karel Čapkové se ovšem s *Národními listy* brzy rozešli pro tendence Československé národní demokracie prosazovat prostřednictvím listu svoji nacionalistickou politiku.⁴²

Dalším stranickým listem s výraznou kulturní rubrikou byl agrárnický *Venkov*. Mezi jeho přispěvatele patřili Václav Tille, Cyril Bouda, František Xaver Svoboda nebo Quido Maria Vyskočil.

Československá strana národně socialistická vydávala prostřednictvím tiskového koncernu Melantrich deník *České slovo*, jehož kulturní rubriku vedl Josef Hora. S Melantrichem je spjatý také raník *A-Zet*, kde publikoval například Josef Träger.

Z levicového stranického tisku jmenujme *Právo lidu* Československé sociálně demokratické strany dělnické, kam ve 30. letech psali o kultuře Antonín Matěj Píša, Jaroslav Seifert, Emil Vachek, František Václav Krejčí, Karel Teige a Anna Maria

⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 3. díl, *O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003, s. 308.

⁴² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918-1938)*. 1. díl, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 328.

Tilschová. Do komunistického *Rudého práva* potom přispívali Stanislav Kostka Neumann, Vladislav Vančura, Josef Rybák nebo Marie Majerová.

2.1.2 Nezávislý (nestrannický) tisk

Nestrannický tisk reprezentuje z hlediska kulturní publicistiky zejména deník *Lidové noviny*, do nichž o kultuře psali bratři Čapkové, Eduard Bass, Rudolf Těsnohlídek, Václav Černý či Jindřich Vodák. Co do jmen autorů se potom s *Lidovými novinami* výrazně protínal deník *Tribuna*, kam psali Ferdinand Peroutka, Josef Kodíček, F. X. Šalda či Marie Pujmanová-Hennerová.

Dalšími významnými nestrannickými periodiky byl deník Československé obce legionářské *Národní osvobození*, jehož kulturní rubriku tvořili mimo jiné František Götz a Edmond Konrád, a také německý deník *Prager Tagblatt*, kde působil jako divadelní a hudební kritik Max Brod.

2.1.3 Časopisy

Jedním z významných kulturních, kulturněpolitických a uměleckých časopisů první republiky byla *Tvorba*. Tu založili v roce 1925 F. X. Šalda a Otokar Fischer, přičemž se orientovala na literaturu a kritiku. Texty publikovali především sami redaktoři, dalšími autory byli zástupci mladé generace Jindřich Honzl, Josef Hora, Bedřich Václavěk, Jiří Weil, Antonín Matěj Píša, Karel Teige a Julius Fučík. Eseje, recenze a glosy výrazně převažovaly nad ukázkami z beletrie. První dva ročníky se časopis potýkal s nepravidelnou periodicitou a nesoudržností obsahu. V roce 1928, kdy založil *Šaldův zápisník*, postavený na jeho uměleckých kritikách a esejích, dal Šalda coby majitel značku *Tvorba* k dispozici levicovým umělcům a redaktorům. Od roku 1929 až do roku 1938 *Tvorbu* vedl Julius Fučík. Psali do ní Jan Krejčí, Marie Majerová, Helena Malířová, Emanuel Vajtauer a nadále i Jiří Weil. Levicová *Tvorba* si všímala především aktuálních společenských témat, situace dělnictva a recenzovala se v ní díla zabývající se politickou nebo sociální problematikou.⁴³

⁴³ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2008, s. 1058.

Levicového zaměření byl i kulturněpolitický týdeník *Čin* vycházející ve stejnojmenném legionářském nakladatelství v letech 1929 až 1939. Jeho redaktorkou byla Marie Majerová, k členům redakčního okruhu patřili František Fajfr, Bohuslav Koutník, Zdeněk Smetáček a přispívali Josef Kopta, Jindřich Chalupecký i E. F. Burian nebo Josef Čapek. Příspěvky byly různorodé, početné a tedy často stručné. *Čin* se věnoval české i přeložené literatuře, divadlu, filmu a v menší míře i hudbě a výtvarnému umění, přičemž se zabýval také politikou, národohospodářstvím či sociologií. Objevovaly se ukázky z poezie (František Hrubín, František Halas), ojediněle i z prózy. Často a kladně se v *Činu* psalo o kultuře a životě v SSSR, vycházela ale i například varování před německým fašismem.⁴⁴

Alternativou k levicově orientovaným časopisům byl vedle *Přítomnosti*, jíž se věnuje samostatná kapitola, zejména literární měsíčník *Tvar*. Šlo o revue mladé generace katolických spisovatelů a kritiků, vycházející v letech 1927 až 1932. V jejím čele stál Bedřich Fučík, jeho spolupracovníky byli Miloš Dvořák a Rudolf Černý. *Tvar* se vymezoval proti poetismu a čapkovskému pragmatismu, zdůrazňoval duchovní podstatu tvorby. K publikovaným autorům patřili Jakub Deml, Jan Čep nebo Jan Zahradníček.⁴⁵

Významným kulturním časopisem byl rovněž měsíčník *Host*, který vznikl kolem takzvané Literární skupiny a vycházel v letech 1921 až 1929. Literární skupina zpočátku na vydávání *Hosta* spolupracovala s hnutím Devětsil a mělo jít o společnou generační tribunu, nicméně tato spolupráce z ideových a estetických důvodů ztroskotala⁴⁶ - postupně se stala jen velmi nepravdělnou a Devětsil se soustředil na vlastní časopisy, zejména na *Pásmo* (1924 až 1929) a *ReD* (1927 až 1931). Časopis se věnoval nejnovějšímu dění a vývojovým tendencím současného umění, zejména české poezie a prózy. Redakční okruh v prvních ročnících tvořili František Götz a Čestmír Jeřábek, později *Host* redigovali Lev Blatný či Zdeněk Kalista. K publikovaným autorům patřili Konstantin Biebl nebo Jiří Wolker.⁴⁷

⁴⁴ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2008, s. 500.

⁴⁵ Tamtéž, s. 1054.

⁴⁶ Tamtéž, s. 798.

⁴⁷ Tamtéž, s. 287.

2.2 Základní charakteristika časopisu *Přítomnost*

2.2.1 Historie

První číslo časopisu *Přítomnost* vyšlo 17. ledna 1924. Ferdinand Peroutka z pozice šéfredaktora týdeník vedl do srpna 1939, po celou tu dobu byl vydavatelem Jaroslav Stránský a redakce sídlila v budově nakladatelství Fr. Borový na Národní třídě, stejně jako redakce *Lidových novin*.

Za druhé světové války *Přítomnost* vycházela v nakladatelství Melantrich pod vedením kolaboranta Eduarda Vajtauera.⁴⁸ Po válce časopis nevycházel a až v březnu 1946 byla *Přítomnost* obnovena pod názvem *Dnešek*. Ten opět vedl Peroutka.⁴⁹

Od února 1948 až do roku 1990 *Přítomnost* nevycházela, a to ani pod jiným názvem – poslední číslo *Dneška* vyšlo 19. února 1948.⁵⁰ Čeští exulanti se na odkaz prvorepublikového týdeníku pokusili v letech 1949 až 1953 navázat kulturně politickou revue nazvanou *Skutečnost*.⁵¹

V červnu 1990 inicioval obnovení *Přítomnosti* tehdejší předseda vlády České republiky Petr Pithart - začala vycházet měsíčně, v novinovém formátu, ale roku 1994 se z ní stala příloha *Literárních novin*. Od roku 1995 souběžně vycházel měsíčník *Nová Přítomnost*, který od svého návratu do Česka vydával vnuk Jaroslava Stránského Martin Jan Stránský. V lednu 2000 se redakce sloučily a *Nová Přítomnost* nadále vycházela pod názvem *Přítomnost* (v anglickém překladu ovšem stále pojmenovaná *The New Presence*). Aktuálně (od května 2010) existuje *Přítomnost* pouze v internetové verzi.⁵²

2.2.2 Profilace a pozice na trhu

Časopis *Přítomnost* se od prvního čísla profiloval především jako nezávislý týdeník a tímto konkrétním slovním spojením se často zaštiťoval (mimo jiné na titulní straně). Je jím zároveň vyjádřena pozice *Přítomnosti* na tehdejším mediálním trhu, kde

⁴⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 204.

⁴⁹ Tamtéž, s. 235.

⁵⁰ VESELÁ, Julie. *Reflexe témat souvisejících s česko-německými vztahy a poválečným Německem v týdeníku Obzory a týdeníku Dnešek v letech 1945 – 1948*. Brno, 2009, s. 28. Diplomová práce (Mgr.) Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky.

⁵¹ Skutečnost. *Scriptum.cz* [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z:

<http://scriptum.cz/cs/periodika/skutečnost>

⁵² O nás. *Přítomnost.cz* [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.pritomnost.cz/cz/o-nas>

převládal stranický tisk,⁵³ i pozice šéfredaktora Ferdinanda Peroutky v nakladatelství Fr. Borový.

Pro Peroutkovu nezávislost byly klíčové dvě skutečnosti, o jejichž provázanosti lze nicméně jen diskutovat. Zaprvé byla *Přítomnost* do značné míry ekonomicky nezávislá na svém nakladatelství, protože její finanční základ tvořil osobní dar v hodnotě 500 000 československých korun, který Peroutka obdržel od prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.⁵⁴ Zadruhé bylo důležité, že Peroutkovu nezávislost uznával podle vzpomínek Jana Stránského vydavatel *Přítomnosti* Jaroslav Stránský, a sice navzdory Československé straně národně socialistické, za niž zasedal v Národním shromáždění: „Pro mého otce bylo samozřejmé, že Peroutka ve své funkci šéfredaktora předválečné *Přítomnosti* a úvodníkáře *Lidových novin* bude vždycky nesmlouvavě nezávislý, padni komu padni.“⁵⁵ *Přítomnost* představovala Peroutkovo osobní dílo⁵⁶ a po vzoru rakouského *Die Fackel (Pochodeň)*, vydávaného Karlem Krausem od roku 1899, v mnohém „časopis jednoho muže“⁵⁷.

Tuto nesvázanost s žádnou konkrétní politickou stranou využil Peroutka k tomu, aby *Přítomnost* (podobně jako *Tribunu*, již vedl předtím) nasměroval na masarykovskou linii. Nový týdeník zaměřil prohradně (byť ne nekriticky) a hájil v něm zájmy demokratické republiky. Na podporu Hradu se *Přítomnost* angažovala v kampaních proti Milanu Hodžovi, Jiřímu Štříbrnému či proti časopisu *Fronta*.⁵⁸ Pavel Kosatík pro *Přítomnost* na politickém spektru nachází místo nalevo od středu a označuje ji za převážně liberální.⁵⁹ Jak ovšem ve své vzpomínce uvádí Miloslav Kohák: „Celková orientace *Přítomnosti* byla nedvojznačná, ale její stránky byly také dokořán otevřeny názorům odchylným.“⁶⁰

Sám Peroutka v roce 1933 popisoval *Přítomnost* jako orgán „lidí, kteří svobodně užívají rozumu a neběží s každým názorem na nějaký úřad nebo do politické strany pro

⁵³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 35.

⁵⁴ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 57.

⁵⁵ Jan Stránský in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 286.

⁵⁶ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 303.

⁵⁷ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 129.

⁵⁸ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 10.

⁵⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 128.

⁶⁰ Miloslav Kohák in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 255.

dovolení, aby jej směli vyslovit“⁶¹ a v roce 1934 u příležitosti desátého výročí jejího vzniku dokonce napsal, že historii *Přítomnosti* nejlépe charakterizuje celková nepřijeň okolí: „(...) měla vždy všechny smečky proti sobě, pravé, levé i prostřední. Znáám lépe než kdo jiný trpkou chuť urážek a hrubostí. Jeden proti stu - to bývala ta situace.“⁶² Peroutkovým původním přáním bylo, aby šla *Přítomnost* svou věcností a objektivností ostatním periodikům příkladem, a několikrát vyjádřil zklamání z toho, že se tak nestalo.⁶³

Přestože, jak vzpomínal pozdější ředitel nakladatelství Fr. Borový Julius Firt, „*Přítomnost* zasáhla hluboce jako snad žádný jiný český časopis od doby vzniku Masarykovy *Naší doby* do politického a kulturního dění v zemi“⁶⁴, šlo zpočátku o projekt ztrátový. Podle Jaroslava Stránského dosáhla ztráta *Přítomnosti* – jejíž jedno číslo stálo dvě československé koruny, přičemž ceny raniků se pohybovaly v rozmezí 50 až 80 haléřů⁶⁵ - v prvním roce 200 000 korun a zmenšovala se jen postupně, takže ještě roku 1930 činila 40 000 až 50 000 korun.⁶⁶ Firt uvádí, že v roce 1929 byl měsíční náklad *Přítomnosti* 4 500 výtisků, v předcházejících letech 2 500 až 3 000.⁶⁷ Masaryk dokonce na přelomu let 1926 až 1927 uvažoval o náhradě za *Přítomnost* a upustil od tohoto záměru až po přimluvě Jaroslava Stránského.⁶⁸

Ekonomická situace časopisu se začala zlepšovat po nástupu Firta do funkce ředitele nakladatelství Fr. Borový v roce 1929 – Firt popisoval, že Peroutkovi v jeho „politické a osobní krizi“ (údajně způsobené rozpadem prvního manželství) domlouval, že musí více psát, což přivede čtenáře k *Přítomnosti*⁶⁹ - a koncem první republiky se týdně rozprodalo 38 000 výtisků, podle Jiřího Kovtuna neobvykle vysoké číslo na politický a kulturní týdeník.⁷⁰ To je sice podstatně méně než například 400 000 výtisků ilustrovaného magazínu *Hvězda*, ovšem zhruba to odpovídá nákladům ranního vydání

⁶¹ PEROUTKA, Ferdinand. Na vysvětlenou. *Přítomnost*, 1934, roč. 10, č. 15, s. 2.

⁶² PEROUTKA, Ferdinand. Po deseti letech. *Přítomnost*, 1934, roč. 11, č. 1, s. 1.

⁶³ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 147.

⁶⁴ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 57.

⁶⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 40.

⁶⁶ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 143.

⁶⁷ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 58.

⁶⁸ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 146.

⁶⁹ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 70.

⁷⁰ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 303.

velkých českých deníků ve všední dny.⁷¹ Ostatně Peroutka k desetiletému výročí *Přítomnosti* uváděl, že má časopis „náklad větší než náklad poloviny denních listů politických stran“⁷².

2.2.3 Redakce

Peroutka si do *Přítomnosti* přivedl autory jak z *Tribuny*, tak z *Lidových novin*. Psali tam Richard Weiner, Josef Eduard Šrom nebo Naděžda Melniková-Papoušková. Zahraničněpolitickou rubriku vedl Zdeněk Smetáček, domácí a zahraniční politice se věnoval Hubert Ripka. O hospodářství se vyjadřoval Jiří Hejda, o vojenství Vilém Julius Hauner a Stanislav Yester (pseudonym Emanuela Moravce). Vnitropolitickou rubriku psal Peroutka sám s Josefem Teichmanem a Jaroslavem Stránským. V kultuře působili Josef Kodíček, Marie Pujmanová-Hennerová, Karel Čapek, Franta Kocourek nebo Milena Jesenská. Anonymně přispíval i Tomáš Garrigue Masaryk.

Přítomnost řídil (včetně výběru spolupracovníků a příspěvků) Peroutka sám, bez redakční rady a jen s pomocí redakčních tajemníků, kteří pracovali podle jeho pokynů⁷³ - nejprve to byl Zdeněk Dohalský, pak Zdeněk Richter, později nastoupila Milena Jesenská.⁷⁴

2.2.4 Obsah a formát

Přítomnost vycházela zpravidla ve čtvrtek, tištěna na nažloutlém papíře a prodávána ve speciální obálce, která vedle poutání na jednotlivé články umožňovala také přibalení nakladatelské reklamy, zpráv z Klubu Přítomnost a přílohy *Svět knih*, která od ledna 1934 doplňuje kulturní rubriku básněmi, ukázkami z časopisů, revue a knih včetně Peroutkova *Budování státu* a *Jací jsme*. Ročně vyšlo 52 čísel o šestnácti stránkách (bez příloh) kvartového formátu (zhruba velikost A4) s tím, že v prvních letech poslední číslo vycházelo vždy začátkem následujícího roku.

⁷¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 39.

⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Po deseti letech. *Přítomnost*, 1934, roč. 11, č. 1, s. 1.

⁷³ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 303.

⁷⁴ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 5.

V čele každého čísla stál úvodník (většinou psaný Peroutkou), následovaly jednotlivé rubriky, oddělené graficky jednoduchými hlavičkami. Z hlediska grafické úpravy se *Přítomnost* během necelých šestnácti let prvorepublikové existence v podstatě nezměnila, po celou dobu se například stránka členila na dva sloupce. Číslo od čísla se ovšem měnilo pořadí i rozsah rubrik (mohlo jít o jediný článek) a s výjimkou rubriky politické nebyla žádná zastoupena pravidelně.

Vedle rubriky Politika obsahovala *Přítomnost* ekonomickou rubriku Národní hospodář a kulturní Literatura a umění. Další rubriky nesly název Povolání a záliby, Věda a práce, Psychologie, Filosofie (později společná rubrika Filosofie a psychologie), Doba a lidé, Život a instituce a Příroda a svět. Ve třicátých letech přibyla rubrika Sport a hry. Méně tematicky vymezené texty se objevovaly pod hlavičkou Poznámky, Týdenní přehled, Otázky a odpovědi, případně Feuilleton. Atypicky výraznou byla v *Přítomnosti* dopisní rubrika, zavedená po vzoru anglických deníků a revue, a častěji než v jiných týdenících se využívalo formátu ankety. Vzhledem k tématu diplomové práce dodejme, že v kulturní rubrice převládají texty o literatuře, méně jsou recenzovány filmy či divadelní hry a jen příležitostně dochází na články o hudbě.

Co se žánrů týče, převažovaly komentáře, naopak reportáže (zato však i ze zahraničí) a rozhovory *Přítomnost* více otiskuje až ve třicátých letech. Články mnohdy vycházely na pokračování a oproti aktuální časopisecké praxi se jedno téma mohlo rozebírat a diskutovat napříč několika čísly i rubrikami včetně té dopisní.

Více než jiné československé týdeníky *Přítomnost* přebírala a překládala texty ze západních revue – nejprve hlavně britských, později stále častěji německých.⁷⁵

2.3 Osobnost Ferdinanda Peroutky

2.3.1 Životopis

Ferdinand Peroutka byl publicista, spisovatel a dramatik. „Největší český novinář dvacátého století“⁷⁶, „nejlépe placený novinář a politický publicista všech dob“⁷⁷ a „asi

⁷⁵ KOLČAVOVÁ, Radana. Novinář Ferdinand Peroutka - od eléva po ředitele československé sekce Rádia Svobodná Evropa. *Památník Karla Čapka* [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: http://www.capek-karel-pamatnik.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=200013&id=14392

⁷⁶ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 12.

⁷⁷ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 72.

také nejpilnější⁷⁸ se narodil 6. února 1895 v Žitné ulici v Praze. Matka pocházela z německé rodiny, otec vykonával různé úřednické funkce, dokud pro psychickou nemoc neodešel do výslužby. Peroutka měl dva sourozence, bratra a sestru, oba mladší. Jak na ně, tak na rodiče později vzpomínal – výjimečně, protože na osobní vzpomínky byl skoupý – coby na bezvýznamné, nad jejichž vady se on sám povznesl intelektem.⁷⁹ Lepší vztah měl k matce než k otci, jelikož ten řadu otcovských funkcí neplnil a rodina kvůli němu žila na hranici chudoby.

Peroutka navštěvoval třetí obecnou školu ve Slezské ulici na Královských Vinohradech, poté od roku 1905 pokračoval studiem na vinohradském C. k. českém gymnáziu. Zde se střetával s morálkou starého měšťanského věku a bezduchou disciplínou rakouských škol,⁸⁰ až nakonec v říjnu 1912, po ukončené septimě, vystoupil z veřejného studia a pokračoval jako privatista. Závěrečné zkoušky nevykonal a byl prohlášen za neaprobovaného. Žádnou vysokou školu už nestudoval.⁸¹

Byť je dnes znám převážně jako politický komentátor, zpočátku se Peroutka prosazoval jako literární a umělecký kritik. Psal také povídky. Publikoval v listech *Čas*, *Samostatnost*, *Novina* a *Švanda dudák*. Dále přispíval do *Národních listů*, *Zlaté Prahy*, *Přehledu* nebo do *České kultury*⁸². Někdy pod pseudonymem.

Na podzim roku 1916 odešel do Německa, aby se vyhnul odvodu. Odborníci se neshodují v názoru na to, co v Německu dělal - podle některých⁸³ psal články o ruské literatuře do různých německých novin či dokonce scénáře ke kriminálnímu filmovému seriálu, podle jiných⁸⁴ se to ovšem nepodařilo ověřit. Když byl na rakouském konzulátě v Mnichově uznán neschopným vojenské služby, vrátil se Peroutka koncem roku 1918 do Prahy.

Po první světové válce už se profiloval jako politický komentátor. Do česko-židovského časopisu *Rozvoj* psal – jakožto jeden z četných nežidovských autorů včetně Jaroslava Vrchlického nebo J. S. Machara - o ruské bolševické revoluci nebo o událostech 28. října. V roce 1919 se stal odpovědným redaktorem nově založeného

⁷⁸ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 72.

⁷⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 17.

⁸⁰ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 2.

⁸¹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 16.

⁸² Čtrnáctideník pro umění a vědeckou kritiku, který vycházel v letech 1912 až 1914 a věnoval se převážně literatuře. Koncipován jako pokračování listu *Novina*. Redaktory F. X. Šalda, Zdeněk Nejedlý, Růžena Svobodová.

⁸³ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 2.

⁸⁴ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 54.

deníku *Tribuna*. Ten byl tak jako *Rozvoj* spojený se Svazem českých pokrokových židů pro Čechy a Moravu v Praze. Peroutka do něj psal fejetony pod pseudonymem Petr Jefimovič Antokolskij, dále úvodníky s názvem Jací jsme – obojí později vychází knižně.

Buď na základě knihy *Jací jsme* nebo díky novinovému článku o vládní Pětce a na doporučení předsedy vlády Antonína Švehly⁸⁵ se na jaře 1923 s Peroutkou sešel prezident Československé republiky Tomáš Garrigue Masaryk a nabídl mu prostředky na vydávání vlastního prohradního týdeníku. 17. ledna 1924, zatímco Peroutka byl stále uveden v tiráži *Tribuny* jako odpovědný redaktor, vyšlo první číslo *Přítomnosti*. Tento týdeník Peroutka vedl až do srpna 1939 a kromě toho byl v letech 1924 až 1939 taktéž politickým komentátorem *Lidových novin*. Od roku 1930 současně pracoval na knize *Budování státu* o vzniku a prvních letech Československa a v nakladatelství Fr. Borový po roce 1933 redigoval knižní edici Nový svět - konkrétně díla autorů, jako byli Erich Maria Remarque nebo Lion Feuchtwanger. S *Přítomností* souvisí i Peroutkovo působení v Národní straně práce, za niž v roce 1925 neúspěšně kandidoval do poslanecké sněmovny a která po pěti letech bez mandátu zanikla v únoru 1930.

V březnu 1939 byl Peroutka zatčen v rámci takzvané akce Gitter (Mříž) s dalšími cca 1600 představiteli inteligence a politického či kulturního života.⁸⁶ Po několika dnech byl propuštěn a pokračoval v psaní pro *Lidové noviny* a *Přítomnost*, vedení redakce ovšem svěřil Mileně Jesenské.⁸⁷ 3. září 1939 byl znovu zatčen a odvezen do koncentračního tábora Dachau a později Buchenwaldu. Během šesti válečných let nacisté několikrát Peroutkovi nabídli, aby „působil v nacistickém duchu na český národ“⁸⁸, pokaždé odmítl.

Po návratu z koncentračního tábora roku 1945 se Peroutka stal šéfredaktorem *Svobodných novin*, což je název, pod kterým po válce vycházely obnovené *Lidové noviny*. O rok později začíná současně vést obnovenou *Přítomnost*, tehdy pod názvem *Dnešek*. V letech 1945 až 1946 byl rovněž Peroutka poslancem prozatímního Národního shromáždění za tzv. Kulturní jednotu. V dubnu 1947 se potom v Národním divadle představil jako dramatik se hrou *Oblak a valčík*. Premiéra jeho druhé hry *Šťastlivec Sulla*, původně naplánovaná na jaro 1948, již byla z politických důvodů zrušena.

⁸⁵ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 9.

⁸⁶ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 21.

⁸⁷ Tamtéž, s. 22.

⁸⁸ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 22.

Po komunistickém puči v únoru 1948 byl Peroutka vyloučen ze Svazu českých novinářů, Svazu československých spisovatelů i Svazu osvobozených vězňů a rozhodl se odejít do exilu – 30. dubna 1948 opustil zamčený ve skříni stěhovacího auta pražský Smíchov⁸⁹ a se zastávkami ve Frankfurtu a Paříži odcestoval do Londýna. Zde se podílel na snaze vybudovat exilové orgány, které by podobně jako za druhé světové války tvořily protiváhu domácí (Gottwaldově) vládě – vzniká Masarykův demokratický svaz a později Rada svobodného Československa. I v Londýně Peroutka příležitostně publikoval, mimo jiné analýzu chování prezidenta Edvarda Beneše v době únorové krize.⁹⁰ Spolupracoval s BBC.

V roce 1950 odjel Ferdinand Peroutka do New Yorku, kde byl 6. dubna jmenován šéfem budoucího československého vysílání Rádía Svobodná Evropa. To oficiálně zahájilo provoz 1. května 1951 a třebaže roku 1961 odešel do důchodu, byl s ním z pozice externisty Peroutka spjatý až do doby krátce před svou smrtí – poslední ze svých „talks“, tj. rozhlasových úvah, napsal v prosinci 1977. Zároveň se od listopadu 1955 do léta 1957 – poté, co vlivem rozporů v Radě svobodného Československa vznikl tzv. Pracovní sbor - podílel na vydávání měsíčníku *Československé noviny*. Podle Kosatíka šlo o „největší Peroutkův pokus o vydávání exilového časopisu“⁹¹ a přirovnává je k *Přítomnosti* či *Dnešku*.

Sám Peroutka popisoval svoji exilovou pozici takto: „Jsem produktem svého prostředí, formován Masarykem a Havlíčkem, tj. produktem ideologické společnosti – nyní jsem se ocitl v podnikatelské společnosti, kde dolar hraje nejdůležitější roli, spisovatelé prodávají svou duši za úspěch, kde bezohledná stupidita vítězí v televizi.“⁹² Pokusům prorazit u amerického čtenáře se spíše vyhýbal a po neúspěchu *Demokratického manifestu* z roku 1959 publikoval hlavně u exilových nakladatelství – například v torontském '68 Publishers mu roku 1976 vyšlo románové přepracování *Oblaku a valčíku* a posléze i historický apokryfní román o Janě z Arku *Pozdější život Panny*.

Ferdinand Peroutka zemřel na rakovinu plic 20. dubna 1978 v New Yorku. Jeho ostatky byly v roce 1991 pohřbeny na Vyšehradě. Byl třikrát ženatý, z prvního

⁸⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 96.

⁹⁰ Tamtéž, s. 122.

⁹¹ Tamtéž, s. 196.

⁹² OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 37.

manželství měl dceru Evu. Je po něm pojmenováno novinářské ocenění Cena Ferdinanda Peroutky.

2.3.2 Politické a filozofické postoje

Ferdinand Peroutka byl příslušníkem čapkovské, jinak též ztracené⁹³ generace. Pravidelně se stýkal s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem i s tehdejšími ministrem zahraničí a pozdějším prezidentem Edvardem Benešem. Přestože v souvislosti s působením v Národní straně práce vyjádřil potřebu opozice vůči takzvané Pětce a odmítnutí dlouhotrvající koalice pěti stran,⁹⁴ byl obdivovatelem agrárníka a předsedy vlády Antonína Švehly.

Měl výrazné a to nejen profesní vazby na rodinu Stránských. Těm patřilo brněnské nakladatelství a tiskárna Polygrafie, přičemž později (roku 1925) převzali i zadlužené nakladatelství Fr. Borový.⁹⁵ Stránská tak měli vydavatelský dohled nad *Lidovými novinami* i *Přítomností*. Syn vydavatele *Přítomnosti* Jaroslava Stránského, prvorepublikového poslance mimo jiné za Československou stranu národně socialistickou, a vnuk zakladatele Lidových novin Adolfa Stránského Jan Stránský ve vzpomínkách uvádí, že „(...) se Ferdinand Peroutka a Jaroslav Stránský celý život pohybovali více méně na stejné filosofické a politické rovině...“⁹⁶.

Okruh Peroutkových přátel tvořili převážně lidé spjatí s *Lidovými novinami* a patřil i k takzvaným pátečníkům - tedy se účastnil Karlem Čapkem iniciovaných setkávání kulturních a politických osobností v duchu pánských anglických klubů. Jak upozorňuje Jiří Kovtun, nezávisle na potenciálu šlo o „volné a improvizované sdružení bez jakýchkoli nároků na významnou roli v československé politice a historii“⁹⁷.

Peroutkovy postoje lze charakterizovat jako státotvorné, měl blízko k masarykovskému realismu. Nejčastěji volil sociální demokracii, prosazoval

⁹³ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 11.

⁹⁴ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 384.

⁹⁵ Polygrafie. *Slovník českých nakladatelství* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/polygrafie.html>

⁹⁶ Jan Stránský in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 286.

⁹⁷ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 467.

liberalismus.⁹⁸ Byl zastáncem politiky středu, což dosvědčuje dobový text novináře a Peroutkova přítele Zdeňka Dohalského: „Pro levici je Peroutka zjevem obtížným, neboť ji stále kritizuje. Pro pravici nebezpečným, neboť jí ve všem nepohrdá.“⁹⁹ Upřednostňoval neiluzivní pohled na svět a Pavel Tigrid v doslovu knihy *Ferdinand Peroutka: Deníky, dopisy, vzpomínky* charakterizuje Peroutku následovně: „Přesvědčený demokrat, filosoficky blízký pragmatismu a politicky liberalismu, Peroutka byl především duch kritický, nepěl ódy na nic, na demokracii, ba ani na svobodu, vědom si podmíněnosti a souvztažnosti všeho, pokud rovnou nenaznačil, že vůbec třeba je všechno jinak.“¹⁰⁰

Na rozdíl od Karla Havlíčka Borovského, kterého považoval za svého největšího předchůdce, Peroutka prosazoval pacifistickou politiku možného,¹⁰¹ čili preferoval přizpůsobení se okolnostem a snahu ovlivnit dění v rámci legálních mezí místo odboje. To spolu s jeho spíše proněmeckými postoji vedlo k tomu, že byl za články z období kolem mnichovské krize označován za oportunistu či dokonce kolaboranta. Na tento názor vlastní především komunistické historiografii¹⁰² navázal v roce 2015 prezident České republiky Miloš Zeman, když o Peroutkovi prohlásil, že byl fascinován nacismem a napsal oslavný článek Hitler je gentleman. Existenci takového článku se nepodařilo prokázat.

Peroutka byl individualistou a ateistou. Vedle Havlíčka Borovského ho ovlivnili též František Xaver Šalda, anglický spisovatel Gilbert Keith Chesterton (jakož i anglosaská publicistika obecně) nebo vídeňský publicista a spisovatel Karl Kraus. V mládí na něj měli výrazný vliv autoři ruského románu v čele s Antonem Pavlovičem Čechovem, což byla generační záležitost, k níž se později nehlásil. Dlouhodobě se věnoval německým autorům – ve svých textech nezdědka cituje Friedricha Nietzscheho a například Johanna Wolfganga von Goethe v *Přítomnosti* označil za „největšího pozorovatele, jaký kdy žil“¹⁰³. Zájem o psychologii a psychoterapii ho vedl k četbě Émila Hennequina. Peroutka obecně odmítá nihilismus a nenávisť ke světu,

⁹⁸ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 153.

⁹⁹ BOŘEK-DOHALSKÝ, Zdeněk. Občan demokratický. *Lidové noviny: Svět knih*, 1931, roč. 39, č. 5, s. 2.

¹⁰⁰ Pavel Tigrid in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 297.

¹⁰¹ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, s. 37.

¹⁰² Tamtéž, s. 21.

¹⁰³ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha II. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 36, s. 564.

upřednostňuje víru v život a slovy Karla Palka z předmluvy k výboru z Peroutkovy literární publicistiky *Sluší-li se býti realistou* „radostné přitakání životu i se všemi jeho hrůzami a nebezpečími“¹⁰⁴.

2.3.3 Styl publicistiky Ferdinanda Peroutky

Pavel Kosatík ve své biografické knize *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)* o předmnichovském životě Ferdinanda Peroutky popisuje jeho styl jako výřečný a krouživý – všímá si, že píše dlouhé, někdy zdánlivě nesoustředěné odstavce, a klade důraz na barvitost. Každá myšlenka je vyjádřena v několika variantách, aby se čtenář mohl dobrat vlastní pointy.¹⁰⁵ Bylo to pravděpodobně projevem toho, že Peroutka celý život toužil být především spisovatelem.¹⁰⁶ To ostatně dokládá i fakt, že řadu svých článků přepracoval pro knižní vydání. Jiný pohled nabízí Miloslav Kohák, který ve vzpomínce na Peroutku zdůrazňuje v souvislosti s jeho stylem otevřenost diskuzi. „Peroutka své názory neproklamoval, nepřednášel je s katedry, jeho styl byl hovorový, k rozhovoru vybízející.“¹⁰⁷

Kosatík dále označuje Peroutkovo psaní za bytostné, a tudíž nevyplývající ze žádné názorové pozice, přestože se smyslem pro souvislosti.¹⁰⁸ K podobnému závěru pak ve své vzpomínce na něj a jeho styl dochází také Josef Škvorecký. Peroutkovu češtinu charakterizuje jako odlišnou od té, „jakou se za nás mluvilo a někdy i dobře psalo v Praze“¹⁰⁹, přičemž ale odmítá, že by byla nemoderní: „(...) Peroutkova čeština je jeho čeština: nenapodobitelný trademark osobnosti.“¹¹⁰ Jak nicméně podotýká Pavel Tigrid a navzdory tomu, že jeho styl je také charakterizován jako živý, jadrný a ironický, při formulování názoru v novinářských člancích užíval Peroutka plurálu.¹¹¹ Jiří Kovtun

¹⁰⁴ Karel Palek (Petr Fidelius) in PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou: výbor z literární publicistiky*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 19.

¹⁰⁵ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 192.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 239.

¹⁰⁷ Miloslav Kohák in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 255.

¹⁰⁸ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 104.

¹⁰⁹ Josef Škvorecký in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 294.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Pavel Tigrid in PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 297.

si dále všímá, že se v Peroutkových textech častěji než u jiných autorů objevuje slovo „snad“.¹¹²

Co se Peroutkovy redakční práce týče, shrnul ji v díle *Knihy a osudy* Julius Firt: „Psal vždy v sobotu dopoledne úvodník do nedělního nebo pondělního čísla *Lidových novin*. Připravil a zredigoval šestnáct stran kvartového formátu časopisu *Přítomnost* a nejméně do každého druhého čísla napsal úvodník.“¹¹³ Firt zároveň zdůrazňuje Peroutkův editorský vliv. „Peroutka sám všechny příspěvky do každého čísla přečetl a zredigoval. Jeho zásahy do rukopisů nebyly malé. (...) Kumšt udělat z průměrného rukopisu znamenitý skript ovládal Peroutka mistrovsky.“¹¹⁴

Určité svědectví o Peroutkově přístupu k textům podává také ediční poznámka filologa Karla Palka ve výboru z Peroutkovy literární publicistiky *Sluší-li se býti realistou*, týkající se úprav, jež sám autor prováděl v článcích před jejich knižním vydáním: „(...) Peroutka své texty ke knižnímu vydání upravoval způsobem zpravidla dost podstatným: hodně škrtil (...), nuancoval své úsudky, koncentroval a mnohdy zmírňoval výraz, zkrátka dost radikálně zbavoval články jejich (...) žurnalistického balení, nadměrné polemické šermoviny a ironických výpadů.“¹¹⁵

¹¹² KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, s. 302.

¹¹³ FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, s. 72.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Karel Palek (Daniel Bohdan) in PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou: výbor z literární publicistiky*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 211.

3 Ferdinand Peroutka a kulturní publicistika v Přítomnosti

Tato kapitola se věnuje Peroutkově kulturní publicistice, uveřejněné v týdeníku *Přítomnost* v letech 1924 až 1939. Charakterizuje ji podle požadavků, jaké Peroutka na umění kladl, podle témat, která si vybíral a rovněž po stránce stylistické a argumentační. Jiné podkapitoly sledují, jak se v Peroutkově kulturní publicistice projevilo, že byl v meziválečném období především politickým komentátorem, a s jakými autory či kritiky vedl spory a polemiky.

Základem pro následující kapitolu je kritická analýza 60 čísel týdeníku *Přítomnost* zahrnující 38 Peroutkových článků (někdy tištěných na pokračování), výhradně z rubriky Literatura a umění. Dále byla analyzována jedna polemika s Peroutkou, jejímž autorem je František Götz, a dopis Vladislava Vančury otištěný i s Peroutkovou odpovědí. Okrajově je odkazováno též na články, jež se objevily mimo kulturní rubriku, a to například v rubrikách Filosofie či Feuilleton. Citace vycházejí vždy z původních verzí textů, jak byly publikovány v *Přítomnosti*, tedy nikoliv z knižních vydání typu výborů *Sluší-li se býti realistou* a *Osobnost, chaos a zlozvyky*. Případné úpravy se týkají jen zápisu uvozovacích znamének a opravy evidentních překlepů.

3.1 Ferdinand Peroutka jako kulturní publicista

Na poli kultury se Ferdinanda Peroutka publicisticky věnoval výtvarnému umění, divadlu a literatuře. Ještě před první světovou válkou a coby externí spolupracovník psal referáty o výstavách do deníku *Čas*, který vedl Jan Herben. Když bylo vydávání *Času* v roce 1915 zastaveno, přešel do Herbenem nově založeného týdeníku *Novina* a psal výtvarné recenze tam. V duchu tehdejší praxe psal nejen o výstavách, ale recenzoval také jednotlivé obrazy – rozebíral například díla Jana Zrzavého, Otakara Nejedlého nebo Vincence Beneše. V lednu 1916 *Novina* po patnácti číslech skončila a Peroutka odešel do revue *Zlatá Praha*. Podepsané iniciálami F.P. tam tehdy vycházely kulturní glosy a texty o divadelních premiérách. Nelze vyloučit, že Peroutka psal i některé nepodepsané glosy k reprodukcím výtvarných děl, které tvořily podstatnou část každého čísla *Zlaté*

Prahy.¹¹⁶ Po válce, kdy nejprve působil v *Tribuně* a poté vedl *Přítomnost*, se již Peroutkova kulturní publicistika zabývá především literaturou.

Kultuře se na rozdíl od politiky Peroutka věnoval pouze příležitostně a v kritických obdobích typu mnichovské krize dokonce téměř vůbec. Karel Palek v předmluvě k výboru jeho literární kritiky *Sluší-li se býti realistou* vymezuje dobu Peroutkovy největší kritické aktivity roky 1924 až 1931, a tedy víceméně spojuje (literární) kritiku Ferdinanda Peroutky s jeho působením v *Přítomnosti*. Vztah Peroutky ke kulturní publicistice potom vysvětluje jeho „kritickým naturelem“: „Ve věcech literatury Peroutka nebyl odborník, jako jím byl v politice, a nic ho zřejmě nezavazovalo k tomu, aby soudobou literární tvorbu soustavně komentoval.“¹¹⁷ Ke kulturní publicistice se Peroutka vracel „zpravidla jen tehdy, když ho něco znepokojovalo: když cítil potřebu vystoupit na obranu nějaké ohrožené hodnoty, proti nějaké duchovní zvrácenosti, ztročující módě nebo jen stylistickému zlozvyku“¹¹⁸.

Peroutkova kulturní publicistika byla výrazně ovlivněna Františkem Xaverem Šaldou, třebaže v pozdější době spíše vymezováním a polemikami než inspirací a odkazováním. V raném období byl nicméně Šalda Peroutkovi vzorem a mimo jiné mu v červnu 1914 otiskl ve čtrnáctideníku *Česká kultura* recenzi knihy dánského prozaika Johannese Vilhelma Jensena.¹¹⁹ Sám Peroutka Šaldův přínos jeho a generačnímu pohledu na kritiku popsal v roce Šaldovy smrti: „(...) Šaldův kritický styl dal velkou naději. Ukázalo se, že i psát kritiku je slavno, čestno a krásno. Že i tu je možno dotknouti se tvořivosti. Mělo to nyní pro mnohé mladé lidi stejnou přitažlivost jako psát verše. Bylo teď nad tím možno prožívat stejné pocity štěstí a opojení. Nebylo pojednou žádného rozdílu mezi stylem kritickým a básnickým.“¹²⁰

Peroutka navazoval také na literární kritiku Tomáše Garrigua Masaryka, o němž později psal jako o „velkém iniciátorovi“, který „připravoval cesty moderní kritice“: „Nástup celé kritické generace let devadesátých musí připadat nepochopitelný, neznáme-li předběžnou práci, kterou vykonal Masaryk. On to byl, který k nám přinesl

¹¹⁶ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 35.

¹¹⁷ Karel Palek (Petr Fidelius) in PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou: výbor z literární publicistiky*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 10.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 26.

¹²⁰ PEROUTKA, Ferdinand. F.X.Š. II. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 15, s. 233.

nový svět, nové metody. Dvacet třicet pozdějších let pracovalo na podnětech, které on dal.“¹²¹

Coby další literárněkritické vzory Peroutka uváděl Vissariona Grigorjeviče Bělinského, Georga Brandese, Dmitrije Sergejeviče Merežkovského, Hippolyta Taina či Benedetta Croceho: „(...) může-li básník dojmout vylíčením osudů člověka smyšleného, proč by se kritik nemohl dotknout našeho srdce, nalezne-li a vylíčí-li vnitřní drama spisovatelovo, onen ustavičný zápas mezi možnostmi a hranicemi? Brali jsme svazek kritik Bělinského do ruky se stejnou úctou jako Gogola. Ibsen a Jacobsen objevovali se mezi námi jen v průvodu Brandesově. Tainovi byli bychom přiznali skoro týž nárok na nesmrtelnost jako autorům, o nichž psal. Merežkovskij a ostatní skvělí ruští kritikové vlastně nám dopsali Tolstého a Dostojevského. Za několik stránek z Croceho byli bychom dali – právem ostatně – celého d’Annunzia. Alfred Kerr, Julius Bab, pak lidé, na které se už málo vzpomíná, Sainte-Beuve, Mauclair, Ola Hansson, Volynský... Lidé tehdy přistupovali k psaní kritik s rozechvěním, jako k činnosti, kdy se budou dotýkat nejvyšších věcí lidských. Byla to ctižádostivá meta, vyšší než napsat pět nebo deset sonetů. Věřili jsme z plného srdce v krásné slovo Šaldovo: ‚Ke kritice, přesně mluveno, má právo jen ten, kdo se narodil k obdivu a k uctívání a byl v nich zrazen.‘“¹²²

Vedle myšlenky, že kritika je jen jiným typem tvorby, se Peroutka se Šaldou shodoval i v přístupu k uměleckým dílům - namísto vysvětlování literárního díla na základě okolností jeho vzniku se snažil o psychologické vcítění do autorovy duše.¹²³ Na rozdíl od Šaldy, pro kterého je určující nadosobní idea, ale Peroutka v nitru jednotlivce hledal také zdroj kreativity, nezávislý na ideologii.¹²⁴

S ovlivněním Šaldou souvisí rovněž Peroutkův zájem o estopsychologickou teorii, jejímž autorem byl francouzský literární historik a kritik Émile Hennequin. Šalda přeložil dva Hennequinovy spisy (*Studie vědecké kritiky, Spisovatelé ve Francii zdomácněli*, 1896), a tím českému čtenáři představil názor, že kritika stojí na vědecké analýze o třech rovinách – estetické, sociologické a psychologické.¹²⁵ Podle Hennequina je kritika jakousi syntézou obecného poznání člověka, činností jak metodicky přesnou,

¹²¹ PEROUTKA, Ferdinand. T.G. Masaryk představuje plukovníka Cunninghama. *Přítomnost*, 1936, roč. 13, č. 5, s. 74.

¹²² PEROUTKA, Ferdinand. Nutná kapitola o kritice. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 5, s. 65.

¹²³ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 40.

¹²⁴ Tamtéž, s. 119.

¹²⁵ BLAŽÍČEK, Přemysl, MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury IV. - Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 97.

tak uměleckou. Estopsychologie posouvá těžiště kritiky od popisu a hodnocení díla k jeho interpretaci, jelikož tvrdí, že umělecké dílo lze analyzovat a vyložit jako výraz duše, umělce či národa.¹²⁶

Ve shodě s Hennequinem i Šaldou Peroutka coby zásadní dovednost kritika uvádí „schopnost proniknouti až k autorově fyziologii“, „to, co nejvíce schází našim dnešním referátotepecům“. „V *Bojích o zítřek* (jak bychom na ně nevzpomínali, člověk se vždycky vrací k svým prvním láskám) složil Šalda takovéto vyznání o funkci kritické: „Kritik kritisuje v první řadě život smyslů autorových. Naslouchá hudebním, hluboce zamyšleným uchem stavbě jeho vět, drží ruku na jejich tepně... Jediná dissonance, jediná trhlina ve větě stačí, aby jej naplnila nevírou v její obsah... Já alespoň, čtu-li Nietzsche, nemohu se dosti vynadiviti síle a ryzosti, jemnosti a přesné zákonnosti ne jeho myšlenek, ale jeho smyslů. Stejně se mi děje při četbě Goetha nebo Taina: krásu a zákonnost jejich smyslů cítím vždy dříve než krásu a zákonnost jejich myšlenky; jejich myšlenka roste - a jak jasně a bezelstně - z jejich smyslů. Bez krásné a bohaté smyslnosti, to znamená: bez jemného, zákonně diferencovaného smyslného života není opravdu významného kritika... Kritik soudí, je-li to, co předkládá umělec, životem nebo neživotem...“¹²⁷

K čemuž Peroutka dodává: „Dovol autorovi, aby vycházel odkudkoliv a směřoval kamkoliv; na tobě jest, abys posoudil, zda splnil své úmysly, zda to, co chtěl říci, vypověděl dosti pravdivě a životně, aby mu bylo možno věřit.“¹²⁸ Kritik má mít tolik duchovních sil, aby statečně proklel mizernou knihu a statečně pochválil tu dobrou.¹²⁹

3.2 Peroutka kulturním publicistou v Přítomnosti

Na základě analýzy vybraného vzorku lze konstatovat, že Ferdinand Peroutka v letech 1924 až 1939 napsal průměrně zhruba tři kulturněpublicistické texty ročně. Z tohoto hlediska byl nejaktivnější v letech 1924 a 1929, kdy napsal pro kulturní rubriku sedm, respektive šest článků, některé na pokračování. Naopak v letech 1932 a 1938 do kulturní rubriky nepřispěl.

¹²⁶ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, s. 39.

¹²⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda II. *Přítomnost*, 1928, roč. 6, č. 27, s. 419.

¹²⁸ PEROUTKA, Ferdinand. F.X.Š. I. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 14, s. 217.

¹²⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Je pokladna Melantricha světový názor? *Přítomnost*, 1934, roč. 11, č. 25, s. 395.

3.2.1 Požadavky na umění

Ferdinand Peroutka poprvé formuloval požadavky, které klade na umění, již roku 1915 během svého působení v *Novině*, konkrétně ve výtvarné kritice na pokračování s názvem Výstava českých výtvarníků v Obecním domě. V tomto článku Peroutka stanovuje pravidla nejen výtvarné estetiky:

„Obraz jako báseň, socha, sonáta, novela posuzuje se jen dle míry vnitřní poctivosti, upřímnosti, plnosti, zkušenosti, a dle výraznosti, přesvědčivosti, dokonalosti formového zpracování. To je celá estetika. Každý obraz soudí se sám ze sebe, je sám sobě soudcem: přistoupím na malířovu vidinu, svolím, že budu se dívat na to, co mi chtěl ukázat – ale od té chvíle budu žádat na něm, aby nekoktal ve svém přednesu, aby neblábolil, nýbrž mluvil jasně; aby logicky sám sobě věrně, úměrně představil, co vlastně viděl. Budu žádati, aby mne přesvědčil, otevřel mi oči tak, abych i já viděl, co mi chce ukázat...“¹³⁰

V hodnocení sochaře Josefa Václava Myslbeka z téhož textu pak lze vysledovat i další vlastnosti pro Peroutku celoživotně podstatné a celkově „klasickou“¹³¹ (s odkazem ke klasicismu) povahu jeho postojů: „Došel ke klasičnosti přímým a ideálním rozvojem sebe sama. Toužíme-li dnes po klasičnosti, není to touha po návratu pojmu nebo okolností, nýbrž po vrácení síly, spolehlivosti a objektivitě, ztracené mužnosti, kázně a přísnosti.“¹³²

Později Peroutka (už konkrétně k literární kritice) dodává: „V literatuře se nic nemá spisovateli věřit na pouhé čestné slovo. Je konec konců autorovou věcí, co nám chce hlásat. Kritik po něm musí žádat, aby o tom jen nemluvil, ale aby to dovedl čtenáři živě a výtvarně postavit před oči.“¹³³

Ve svých textech si Peroutka více než ostatní autoři všímá psychologie postav, případně psychologické intuice herců. Po umění jako takovém potom požaduje, aby bylo realistické ve smyslu pravdivosti obsahu a přirozenosti formy. Dále aby optimisticky podporovalo chuť a radost do života. Chce také, aby bylo umění „mužné“, tedy

¹³⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Výstava českých výtvarníků v Obecním domě. *Novina*, 1915, roč. 1, č. 3, s. 15.

¹³¹ BRABEC, Jiří. *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty (1991–2008)*. Praha: Akropolis, 2009, s. 207.

¹³² Tamtéž.

¹³³ PEROUTKA, Ferdinand. Lyrický román bledé tváře. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 5, s. 69.

racionální spíše než smyslové, a očekává, že se bude snažit být „národním“, čili nekopírovat zahraniční vzory.

3.2.1.1 Požadavek realismu

Stěžejním požadavkem Ferdinanda Peroutky je požadavek realismu, což ale souvisí se stejnojmenným uměleckým směrem jen částečně. Peroutkův realismus z tohoto uměleckého směru vychází, odkazuje na jeho zástupce (zejména Dostojevského, Tolstého, dále pak Stendhala či Flauberta) a v mnoha bodech je s ním totožný, nicméně jeho měřítka jsou povšechnější a uplatňována napříč směry. V duchu tohoto „jiného“¹³⁴ realismu – Peroutka dokonce píše, že „dnešní doba pracuje k zrození nového realismu“¹³⁵ – mohou být realistickými i například impresionistické obrazy: „(...) impresionistické obrazy byly v podstatě přirozenější a pravdivější než obrazy staré, které byly považovány za výlupek přirozenosti. Jak známo, začali impresionisté velmi přirozeně malovat věci takovým způsobem, jak je člověk ve skutečnosti vidí: zatopené v atmosféře: podrobené zákonům světla, hustoty vzduchu atd. Starý malíř maloval věci nezávisle na osvětlení, tedy tak, jak je nikdy nevidíme.“¹³⁶

Na základě tohoto realismu se Peroutka často vymezuje vůči romantismu a lyrismu. Oproti lyrice upřednostňuje epiku, když například píše, že „psát román je daleko těžší zaměstnání než psát lyriku“¹³⁷. Požaduje, aby se myšlenky vyjadřovaly přesně a zároveň věcně, ideálně co nejsrozumitelnějším jazykem. Odmítá žvanivost („žvavost“¹³⁸) a žádá, aby byl umělec „přitahován skutečností, nikoliv vymyšlenostmi“¹³⁹. Podle Peroutky má spisovatel „oči otvírat, nikoliv zavírat“¹⁴⁰ a současně „zůstat věren své osobnosti, ať už jest jakákoliv“¹⁴¹.

Realistickou literaturu a to, co nazývá literaturou moderní, Peroutka oddělil v článku *Sluší-li se býti realistou*: „Literatura a umění, které chovají nepřátelský cit ke skutečnosti, jsou na scestí, ať je jejich vlastní mínění o tom jakékoliv. Literatura může se vznášet hlavou ve hvězdách; ale chce-li stát pevně, musí mít nohy na zemi. Zajisté je

¹³⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *Divadlo a přirozenost II. Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 2, s. 26.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ PEROUTKA, Ferdinand. *Divadlo a přirozenost I. Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 1, s. 3.

¹³⁷ PEROUTKA, Ferdinand. *Kronika z kterékoliv doby III. Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 5, s. 75.

¹³⁸ PEROUTKA, Ferdinand. *Na pokraji nové doby. Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 168.

¹³⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou I. Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 1, s. 9.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 8.

¹⁴¹ PEROUTKA, Ferdinand. *Styl nade všecko I. Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 25, s. 388.

možno i v literatuře spáchat leckterou hezkou drobnůstku nebo poutavou hříčku: bez ohledu na životní pravdu; lidský duch si někdy znamenitě hraje a dovede tu a tam postavit věci na hlavu, aniž by ztrácel půvab. Vždy patrně budou v literatuře takové pavilony, v nichž se produkují obratní kouzelníci, kteří vytahují akvarium z cylindru a holubici z kapesníku nebo polykají vidličku a dají vyrůst růži na holé dlani. Ale to jen zajímá. Opravdu dovede otrást jen to dílo, které je nabito skutečností jako kotel parou. Obyčejná námitka proti realismu je ta, že umělec ve svém vzletu nemá býti omezován pravdou. To je trochu zbabělá námitka. Také duch matematikův vzlétá vysoko; v mnohomístných číslech, která vzbuzují úctu už na pohled, vypočítává oběh Neptuna nebo váhu slunce; je to jeden z nejtriumfálnějších vzletů lidské myšlenky; ovšem, matematik pod záminkou vzletu neodvážívá se osvoboditi se od prosté a suché pravdy, že $2 \times 2 = 4$. Tato pravda naopak je pružným můstkem, s něhož skáče do výšky. Moderní umělec má však starost, aby byl co nejlehčí. Bojí se, že by nevzlétl, kdyby nesl nějaký náklad pravdy. Přeje si raději žítí v říši libovůle. Neodvažuje se zatěžkat se skutečností. Není však prokázáno, že by se nedalo vzlétnout s nákladem. Je jen pravda, že je k tomu třeba silnějších křídel.¹⁴²

Moderní literatura podle Peroutky postrádá pravdivost. „Proto tato moderní literatura, která je pravidelně velmi odvážná, bývá v poměru k leckterému starému opovrhovanému realistovi jako limonáda. Ujalo se povrchní domnění, že by každý dovedl v literatuře být pravdivým, kdyby jen chtěl. Není většího klamu. Vymýšlet si je lehčí než poznávat. Schopnost pravdivosti je jeden z nejvyšších stupňů na žebříku, ne první.“¹⁴³

Za reprezentanty moderní literatury si Peroutka pravidelně vybírá avantgardní hnutí Devětsil. O tvorbě členů této básnické skupiny píše jako o „upřímném klukovství“¹⁴⁴ a přisuzuje jim „chlapecké chutě“¹⁴⁵. „Nechtěli bychom ukřivditi tomuto směru mladého umění: zemřelý Wolker se v něm přiblížil k činu. Ale v celku se hodláme upříti tomu, aby ty kousky, které s člověkem provádí puberta, se považovaly za světový názor a poselství nového života.“¹⁴⁶

¹⁴² PEROUTKA, Ferdinand. Sluší-li se býti realistou I. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 1, s. 8.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Na pokraji nové doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 171.

¹⁴⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 194.

¹⁴⁶ PEROUTKA, Ferdinand. O některých zálibách naší doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 9.

Poetismus je potom podle Peroutky pro šosáky¹⁴⁷ a má z něj dojem umělosti.¹⁴⁸ Jde o literární směr, který nadužívá metafory a figurují v něm „pozůstatky symbolismu, slova, která nechtějí býti brána doslova“¹⁴⁹ - Peroutka je nazývá triky, jejichž prostřednictvím se zástupci Devětsilu snaží vyhnout „vážnému přemýšlení o tom, čím život skutečně jest“.¹⁵⁰ „Máme-li co říci, tedy to řekněme pořádně.“¹⁵¹ O sbírce Vítězslava Nezvala *Menší růžová zahrada* například píše: „Spisovatel musí svá přirovnání pevně držeti v ruce, nesmí se jimi nechati zmoci. Musí mít, abychom tak řekli, on je, ne ony jeho. Nezval užije metafory, ale ta hned začne žít svůj vlastní život a přestává, což bylo jejím úkolem, sloužit. Tak máte vždy před očima jen jakýsi rozsekaný obraz bez hlavních linií, a celá báseň se podobá jen sladkému melodickému hučení.“¹⁵²

Peroutka rovněž odmítá některá formální specifika, která s moderními literárními směry souvisejí, a vizuální poezii obecně: „To jest pošetilý názor, že by tiskárna mohla zvyšovati poetičnost.“¹⁵³ Sbírce Jaroslava Seiferta *Na vlnách TSF* vyčítá „válku, kterou p. Seifert po způsobu jiných vyhlásil interpunkci a velkým písmenům.“¹⁵⁴ Méně kritický je k futurismu nebo kubismu, o nichž shovívavě píše: „Může býti spor o to, je-li to správná metoda; ale ne o to, že oni muži chtěli tímto způsobem vyjádřiti skutečnost.“¹⁵⁵ Souvisí to s tím, že u kubistů a futuristů vidí jasnější záměr, zatímco u poetismu a Devětsilu vnímá „odvrat od občanství k básnictví“¹⁵⁶. „Mládí ode vždy říká věci spíše intensivně než jasně, a není věru ctižádostí této poesie vyjadřovati myšlenky přesně. Blíží se spíše hudbě.“¹⁵⁷

Když Peroutka porovnává tvorbu Devětsilu s tvorbou expresionistické Literární skupiny, píše o nervové rozvrácenosti a ochablosti mladé generace. Ačkoliv hledá rozdíly mezi těmito skupinami a například Devětsil nazývá proletářským, zatímco

¹⁴⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Podkasaná Musa. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 6, s. 86.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 87.

¹⁴⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 194.

¹⁵⁰ PEROUTKA, Ferdinand. O některých zálibách naší doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 10.

¹⁵¹ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 194.

¹⁵² PEROUTKA, Ferdinand. Podkasaná Musa. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 6, s. 88.

¹⁵³ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 195.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Sluší-li se býti realistou I. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 1, s. 8.

¹⁵⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 193.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 194.

Literární skupina je všelidská, u obou pozoruje lyrické neřesti, potažmo lyrické zrní. Autorům vyčítá, že v jejich dílech „nebyla pronesena jediná normální věta, jako se mluví tam venku v životě“¹⁵⁸, plýtvání velkými slovy a stylovou nestřízlivostí i nehospodárností. „*Sborník literární skupiny*“ jest koncentrační tábor těch, kteří slyšeli, že od nich doba něco žádá, někdy nevědí dosti dobře, co vlastně žádá, avšak vždy jsou poplašení a znepokojeni, aby to, budiž to cokoli, nepropásli. Raději zapřou sebe než dobu.“¹⁵⁹ Peroutka činnost Literární skupiny nazývá neupřímným klukovstvím, které „sedí s tajným výrazem Mony Lisy uprostřed věčných skal z papíru a roní horké inkoustové slzy.“¹⁶⁰

Jako poezii „někoho, kdo zavírá oči, aby viděl“¹⁶¹ vnímá Peroutka rovněž symbolismus, konkrétně ten Otokara Březiny. U příležitosti autorovy smrti ho porovnává s Ralphem Waldo Emersonem: „Emerson dává tuto radu: chceš-li se stát spisovatelem, uč se tomu na ulici. Kdyby Březina podle svých zkušeností měl formulovat nějakou radu, musil by říci: chceš-li se stát básníkem, uč se tomu sám v pokoji; čti dlouho a pozorně; zavři okenice a zatáhni záclony, aby kroky venku nerušily ono tajemné něco, které v tobě chystá se probudit; lampa tvá nechť nesvítí nemírně; můžeš také vyslechnouti trochu hudby, nejlépe Beethovena; připrav se vůbec tak, jako kdybys chtěl kouřit opium; pak přijdete, ó vídění!“¹⁶²

Březinově poezii – ačkoliv nádhera jeho stylu je „nepopíratelná a opojivá“ - schází podle Peroutky „tón muže, který byl ve světě, kde člověk tře se o člověka, kde ze styku vzniká radost i žal“, „živel životní drsnosti a konkrétnosti“ a „pravé životní napětí, jaké má ten, kdo ve dne stojí mezi lidmi a věcmi“. „Není v Březinově poesii - kromě jeho matky - jediné konkrétní osoby. Ale není tu skoro ani jediné konkrétní věci: les, zámek, pták, prach, lože, květ, hrozen, obětí, sad, lom, propast, dům, slunce - to vše tu existuje leda jako metafora. Na každý gram skutečnosti přijde kilo mystiky a osobního vidění.“¹⁶³

Ze zahraničních autorů moderní literatury Peroutka píše například o francouzském surrealistovi a dadaistovi Philippu Soupaultovi. V recenzovaném románu

¹⁵⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Na pokraji nové doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 168.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ PEROUTKA, Ferdinand. O příbuznosti s Otakarem Březinou II. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 14, s. 213.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

Negr nalézá „rousseauovský romantism v dvacátém vtělení“, „proud lyriky, ve kterém někdy také pluje kus děje“. Jako zhoubnou vnímá i romantickou kosmopolitnost „nadrealismu“: „Byla doba, kdy zmatení Evropané jezdili do Jasně Poljany k Tolstému. Soupault jde vyhledat černošského bubeníka z baru. Je to případ literatury, která ztrácí blahodárné instinkty své rasy.“¹⁶⁴ Moderní literatura je podle Peroutky bludiště. „Mnohé z toho, co vypadá jako nový směr, je jen dětská literární nemoc.“¹⁶⁵

Požadavku realismu zpětně Peroutka vystavuje i Johanna Wolfganga von Goethe. Po technické stránce jeho romány vnímá jako rokokové. Vidí v nich „naivní románový způsob, snesitelný jen době, která ještě neprošla realismem“. Goetheho samotného přesto vnímá jako „velkého učitele života“¹⁶⁶ a hledá v něm „příklad, jak lze se obejít bez romantiky a neochuditi se“¹⁶⁷:

„Žádný z našich spisovatelů, odchovaných feuilletonem, neodvážil by se být tak přirozeným, skoro obyčejným. Každý z nich by se domníval, že ztrácí básnickou žílu, kdyby byl tak po goethovsku bez zajímavých sympatií a idiosynkrasií. Nás naučil feuilleton, který, jak známo, pochází od Heina, zacházet se skutečností velkopansky: buď tě donutím, ó pravdo, pro zábavu skákat skrz obruč v manéži feuilletonu, nebo tebe nechám. Goethe ještě s předfeuilletonistickou poctivostí se dřel se skutečností; důkladně popisuje každého člověka, s kterým se potkal, každou příhodu, která se mu udála; každý feuilletonista má rozmanitější výběr ze skutečnosti a bere věci jen do špiček prstů.“¹⁶⁸

Peroutka Goetheho srovnává také se Schillerem coby zastáncem idealismu s tím, že porovnání jejich „osudů u potomků“ má být důkazem, že „vyhmatané trvá dále než vysněné“. „Krátkodeché omyly“ související s nedostatečným kontaktem se skutečností ovšem vyčítá především moderní literatuře. „Stálý živý styk s realitou dá umělci tu solidní samostatnost ducha, která ho vysvobodí z osidel rychle se střídajících mód. Pozorujete-li typického moderního literáta po několik let, vidíte, že je chvilkovými popudy, které obyčejně nalezne v nějaké revui, strkán se strany na stranu jako cestující v drkotajícím dostavníku na špatné cestě.“¹⁶⁹

¹⁶⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Lyrický román bledé tváře. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 5, s. 68.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 69.

¹⁶⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha II. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 36, s. 564.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 566.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 565.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 566.

Podle Peroutky by měl literát „zkoumat skutečnost tak pozorně jako třeba geolog“. „Hlavní chorobou moderní literatury jest, že se daleko upřímněji zajímá o uměleckou formu než o věci. A to je pro literaturu něco tak neblahého jako křivice pro člověka. Autoři kolem nás mají mnoho talentu a vtipu: moderní spisovatel je důvtipný v kombinaci; ale kombinuje jen jakési bledé reminiscence. Neobléhá trpělivě věci; mívá o nich slabou představu, složenou ze vzpomínek z četby a z letmých vjemů, když kolem nich rychle šel. Není dost trpělivý, aby začínal svou práci od začátku, od pozorování skutečnosti. Protože má oči, je přesvědčen, že se dívá. Ale dívá se ve skutečnosti jen napolo.“¹⁷⁰

V jiné části téhož textu Peroutka v podstatě realismus uvádí jako určitý předpoklad původnosti, když se pozastavuje nad výsledky ankety mezi spisovateli na téma, jakých pět knih by s sebou vzali na opuštěný ostrov. „A nepovstal mezi nimi člověk, který by odpověděl: vážená redakce, dovoluji si vám odpovědět, že bych si na pustý ostrov nevzal s sebou vůbec žádnou knihu, a že poslední kus potištěného papíru, který bych našel v kapse, bych hodil přes palubu, aby tlačil ryby v žaludku; pobytu na pustém ostrově bych užil k tomu, abych se potkal jednou s životem tak jak je, bez prostřednictví těch mizerných knih, z nichž vím o věcech už dávno před tím, než jsem je na vlastní oči viděl a než jsem na ně vlastní rukou sáhl; četl jsem toho tolik, že bych rád z toho trochu zvrátil; chtěl bych jednou na vlastní oči sledovat květinu od jara do zimy a dlouho ležet pod stromem a čekat, až jelen přijde pít k potoku; chtěl bych na dlouho, velmi dlouho vlastníma očima vidět, vlastníma rukama hmatat, vlastním srdcem cítit a vlastním mozkiem o tom všem přemýšlet; v mé mysli se plouží stíny z knih, i chtěl bych z ní raději udělat skladiště životního materiálu; četl jsem tolik, že jsem z toho celý chorý, a mé smysly jsou v polospánku; nuže, probudil bych je na pustém ostrově, a až bych se vrátil, padl bych jako bouřka na naši odvozenou, malátnou literaturu, kde čtoucí píší a píšící čtou; než naroditi se do tohoto prostředí, je pro spisovatele lépe narodit se někde v širém poli a být kojen vlčicí, jak řekl jeden moudrý muž.“¹⁷¹

Peroutkova představa realismu nicméně není jen požadavkem přirozenosti a věrného zachycení skutečnosti vycházejícího z pozorování života kolem nás. Zahrnuje též volání po civilnosti a po větším prostoru v umění pro takzvaného obyčejného člověka. Proto Peroutka oceňuje například Karla Čapka a jeho *Povídky z jedné kapsy*.

¹⁷⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha II. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 36, s. 564.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 565.

„V tom, jak zde ti lidé mluví, není nic, co by zdaleka páchlo literární frásí, co by se nedalo vyslovit v běžném hovoru. Je to řeč ulice, vítězně přenesená do literatury.“¹⁷² Civilnost řeči má potom podle Peroutky vliv i na civilnost psychologie. „Není možno tak prostou řečí vyjadřovati umělé pocity, a mezi prostotou řeči a prostotou psychologie je u Karla Čapka přirozená souvislost.“¹⁷³

Opačný příklad nalézám Peroutka ve Vladislavu Vančurovi, jehož styl v souvislosti s románem *Poslední soud* přirovnává ke květomluvě a shledává ho příliš okázalým i metaforickým. „Slovo mlynář připadá mu sprosté; tedy nikoliv mlynář, nýbrž arciděkan mlýna. Doby, kdy ryby byly chytány, jsou ty tam. U Vančury jest ryba skolena. Muž německého původu - oh, jak by to znělo všedně! Budiž z toho muž německého složení. Kohout nezdvihá hlavu, nýbrž ‚zaklíná houštinu mezi studnou a úly‘.“¹⁷⁴ Vančura se prý coby zástupce „generace, která si potrpí na asociace“ neumí dostatečně ovládat: „Je to obyčejná začátečnická spisovatelská nezkušenost, neumět udržet správný poměr mezi věcí a metaforou, dovolit, aby věc, kterou chceme říci, se zcela ztrácela pod křídlem přirovnání.“¹⁷⁵ Což Peroutkovi vadí tím více, čím u Vančury postrádá spontánnost, jelikož „Vančura krasořeční, jako když horník těžce doluje uhlí“.¹⁷⁶

V souvislosti s knihou divadelního režiséra Karla Huga Hilara *Boje proti včerejšku* pak Peroutka uvádí, že realismus se netýká jen četby: „Množí se počet herců, kteří mají už dost zápolení s papírovými bytostmi moderní dramatické literatury a kteří čím dále tím směleji vyjadřují svou touhu hráti ‚lidi z masa a krve‘.“¹⁷⁷ Realismus na divadle staví do protikladu se „starou rétorickou a pathetickou školou hereckou“¹⁷⁸. Nejvyšším ideálem velkého umělce je podle Peroutky ideál přirozenosti, přičemž tvorba musí vycházet ze zkušenosti, z prožitého:

„V pravdě je pro umělce přirozenost něčím takovým, čím je pro námořníka moře: touží ji zbrzditi lodí svého ducha a své vnímavosti všemi směry. Zřekneme-li se přirozenosti, pak se můžeme spolehnout už jen na své výmysly. Výmysly jsou vždy slabší než skutečnost. Setkáte-li se někdy s uměleckým dílem, které se cele zakládá na

¹⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Karel Čapek mezi detektivy. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 4, s. 54.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko II. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 26, s. 410.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko III. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 27, s. 423.

¹⁷⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo a přirozenost II. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 2, s. 26.

¹⁷⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo a přirozenost I. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 1, s. 4.

tom, co si autor vymyslel, buďte jisti, že je to dílo chabé, vratké a bledé. Shakespeare si uměl velmi dobře vymýšlet, ale mohutná sláva jeho díla se nezakládá na tom, co si vymyslel, nýbrž na tom, co zachytil z lidské přirozenosti, na jeho hluboké znalosti lidského srdce. Výmysly mají vždy místo srdce mechanismus a chybí jim pravý život. Umělecké dílo spojuje v sobě životní zkušenosti a fantasmii asi tak, jako rolnictví spojuje půdu a pluh. Umělec, který se drží jen fantasmie, je jako rolník, který byl náhle se svým pluhem vynesena tisíc metrů do vzduchu. K čemu mu tam bude jeho pluh? Má smysl pouze ve styku s zemí. Umělcova fantasmie se stává mohutnou jen ve styku s životní zkušeností a přirozeností. Jinak je to mlýn, který mele na prázdno.“¹⁷⁹

Peroutka nicméně upozorňuje, že „přirozenost v umění není zcela totéž co v životě“. „Umění má jaksí za úkol podat život v zhuštěné, výraznější formě; umělec má nám podat přehledně formu našich osudů, kterou my často přehlízíme nemohouce se vymaniti z podrobností, které nás zaměstnávají. Obyčejný člověk v poměru k umělci je ten, kdo pro samé stromy nevidí les. Je úlohou umělcovou předváděti nám život ve výraznější a plastičtější formě. Ani zcela realistický spisovatel nám nevyličí vše zcela pravdivě: vypustí ze své povídky, že jeho hrdina ráno v půl jedenácté škytl; nezaznamená, kolikrát byl toho dne na záchodě, a nepřipomene, kolikrát mrkl během záchvatu vášně. Do té míry i zcela realistický spisovatel rozumí uměleckému účinu, že vypouští věci podružné a snaží se zvýšiti dojem z věcí hlavních.“¹⁸⁰

Jako divadlo a literaturu hodnotí z hlediska realismu Peroutka také filmy. V recenzi filmu Charlieho Chaplina *Veřejné mínění*¹⁸¹ si dokonce na otázku, zda může být film umění, odpovídá, že „může se státi, že umění, které cítí v žilách trochu života, uteče se celé do filmu“. „Z pohybů a tváří herců můžete tu vyčísti leckdy tolik psychologické bystrozrakosti, že by mohla moderní literatura pocítiti závist. Každá postava jest tu dokonale utvářený lidský typ. Neviděli jsme už dávno na divadle postavu tak plnou nefalšovaného života, jako jest tu bohatý milenec pařížské maitressy.“¹⁸² O *Veřejném mínění* píše Peroutka jako o „vyvrcholení oné mistrovské americké režie, jež dovede podávati skutečný život s takovou poutavostí a již až dosud jsme znali z

¹⁷⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo a přirozenost I.. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 1, s. 3.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 4.

¹⁸¹ Jde o překlad francouzského názvu filmu *A Woman of Paris*, později překládaného jako *Dáma z Paříže*.

¹⁸² PEROUTKA, Ferdinand. Jiný Chaplin. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 6, s. 88.

některých režii Griffithových a Stroheimových“. „Shlédnuvše film, řeknete si: ‚Ano, takový jest život‘ - což někdy bývá nejvyšší chválou.“¹⁸³

Realismus je tím základním, co Peroutka od umění očekává, má-li být trvanlivým a relevantním, nikoliv pouze projevem dočasné módy či pózy. Přes relativně pocitové a vágní vymezení toho, co pro něj realismus znamená, uplatňuje Peroutka požadavky přirozenosti a pravdivosti velmi dogmaticky. I když například nepopírá talent Jaroslava Seiferta, je zřejmé, že se nesnaží pochopit avantgardu. Odmítavostí postoje, který zaujímá vůči směrům typu poetismu (a lyrice obecně), se potom Peroutka blíží zaujatosti.

3.2.1.2 Požadavek mužnosti

Na požadavek realismu a „realistického instinktu“¹⁸⁴ u Ferdinanda Peroutky navazuje požadavek mužnosti, s kterou si pojí racionálnost a nikoliv smyslovost. V souvislosti s recenzí románu Philippa Soupaulta *Negr* píše, že lyrické věty „románu berou všechn mužný ráz“. „(...) kam se poděla mužná literatura? Literatura, kterou píší muži, nepřestávajíce býti muži? Velká část moderní literatury vypadá, jako by byla dělána ženuškami, někdy dokonce hysterickými ženuškami.“¹⁸⁵

Podobně v textech věnovaných poezii členů Devětsilu není často zmiňovaná infantilnost jen posměškem, ale odkazuje i k tomu, že „dětství v první řadě znamená intenzitu smyslového života“¹⁸⁶, v protikladu s rozumovostí „čisté prósy“¹⁸⁷, „mužného umění“¹⁸⁸. „Jsem přesvědčen, že pro naši literaturu jest nejvíce třeba příkladu mužnosti; naši spisovatelé, jak ukazují příklady, těžko si zachovávají mužnost, drží-li pero v ruce.“¹⁸⁹

Román Vítězslava Nezvala *Kronika z konce tisíciletí* Peroutka obviňuje z rozumového nihilismu a defétismu: „Mozek, dovolte tak říci, skládá tu okázale ruce v klín, vzdává se trůnu ve prospěch feudální šlechty smyslů. Není-li tohle rozumový defaitismus, tak věru nevím, co by to bylo jiného. Sympatisuji s každou obrodou smyslů

¹⁸³ PEROUTKA, Ferdinand. Jiný Chaplin. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 6, s. 88.

¹⁸⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Sibiřské drama a české poměry II. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 7, s. 98.

¹⁸⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Lyrický román bledé tváře. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 5, s. 68.

¹⁸⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Kronika z kterékoliv doby I. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 3, s. 39.

¹⁸⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Kronika z kterékoliv doby II. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 4, s. 60.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Boj o orientaci III. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 45, s. 706.

- nemohu však sympatisovati se současnou negací rozumu. Staré generace říkaly: rozum a nic jiného! Tato nová generace, kterou máme v patách, volá: smysly a nic jiného! Budeme se musit přičinit, abychom pochopili, jak je možno míti za ideál polovičitost. ‚Jen smysly‘ je stejná polovičitost jako ‚jen rozum‘, ‚jen duch‘ jako ‚jen tělo‘. V této době, která se pachtí po interesantnosti, skoro aby se už člověk ostýchal přiznat se k ideálu harmonie rozumu a mysli. Tato harmonie vyznačovala všechny ty zajímavé osobnosti, které lze označiti slovem ‚muž‘. Ale porozumění pro pojem a ideál mužnosti schází mladé poesii a těm lidem, kteří se kolem ní kupí, více než cokoliv jiného; jsou ochotni prodati tento pojem za mísu čočovice nebo za nějaké interesantní reflexy.“¹⁹⁰

Jako příklad autora, který Peroutkovým představám o mužném a racionálním umění odpovídá, lze naopak uvést Karla Čapka. V souvislosti s *Povídkami z jedné kapsy* píše Peroutka o rozkoši rozumu a poezii rozumu: „Nad Čapkovou literaturou lze uvěřiti, že ne pouze jaro, láska a hvězdy, ale také rozum je poetický, a že nešťastná láska a zhrzená logika jsou děje stejně dojemné.“¹⁹¹

Požadavek mužnosti a rozumu je podobně jako požadavek realismu Peroutkovým argumentem vůči moderním trendům v umění, k nimž se staví spíše opatrně a zpátečnický. Jde o požadavek, který se projevuje jednak upřednostněním racionálnosti před smyslovostí (nepatřičným zejména v hodnocení lyriky), jednak určitým uměleckým machismem, jakoby vylučujícím ženy ze seriózní umělecké činnosti.

3.2.1.3 Požadavek optimismu

Ferdinand Peroutka po umění rovněž žádá, aby bylo optimistické a povzbuzovalo chuť do života. Friedricha Nietzscheho si váží jako „statečného ctitele života“¹⁹², F. X. Šaldovi přitakává, že „literatura, která posiluje život, stojí výše než ta, která jej jen zrcadlí“¹⁹³. „Cesta lidstva je klikatá a plná nebezpečí. Není vyloučeno, že největším nebezpečím, které mu jednou bude hroziti, bude pessimism.“¹⁹⁴ Vedle pesimismu odmítá existencialismus, nihilismus i dekadenci: „(...) žijeme jen jeden život

¹⁹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Kronika z kterékoliv doby II. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 4, s. 57.

¹⁹¹ PEROUTKA, Ferdinand. Karel Čapek mezi detektivy. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 4, s. 53.

¹⁹² PEROUTKA, Ferdinand. Nikoliv nepřítel VI. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 41, s. 651.

¹⁹³ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda II. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 27, s. 419.

¹⁹⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Nikoliv nepřítel VI. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 41, s. 651.

a máme jej prožít rádi.“¹⁹⁵ V souvislosti s naturalistickým až dekadentním stylem francouzského spisovatele Louise-Ferdinanda Célinea uvádí, že „otevřenými okny volně potáhnou k nám všechny evropské vůně i smrady“¹⁹⁶ a že Céline je zástupcem druhé kategorie:

„(...) kdybych měl na vybranou, zda náš národ, zda lidé, na kterých mi záleží, věčně se mají sytiti povrchní magazinovou literaturou nebo tímto skutečným uměním Célinovým, oběma rukama bych hlasoval pro magazinovou literaturu. Je to jediný autor světový, kterého znám, u něhož bych souhlasil, aby jeho dílo bylo spáleno na hranici.“¹⁹⁷

Lidskou přirozeností je podle Peroutky živý styk s ostatními lidmi, zatímco dekadenci spojuje s ochablostí vůle, neschopností družnosti a nervovou rozháraností, přičemž ji přirovnává k ošklivé nemoci. Proti moderním stylům staví „vzpouru optimistického citu“¹⁹⁸, již pozoruje zejména u Gilberta Keitha Chestertona:

„Chesterton je reakcí na vývoj evropského duchovního života za posledních padesát let. Tento vývoj vedl k pessimismu, nihilismu, skepsi, diletantismu, k hrůzám materialismu a determinismu, omrzení, nudě, nervose, k zmatku, který nevěděl kudy kam. Chestertonův význam spočívá v boji proti tomuto slzavému údolí, v němž nám proměnili svět evropští myslitelé, vynaloživší mnoho duševních sil, aby dokázali, že svět je chudý nebo dokonce ohydný. Základní Chestertonovou snahou, z níž možno odvodit všechny snahy ostatní, je obnoviti pocit radostného úžasu nad světem a cit vděčnosti, že je nám dovoleno žít svůj život (...)“¹⁹⁹ Přičemž Peroutka k tomu dodává: „Nevím, zač bychom měli býti více vděční: jsme lidé a musíme žít.“²⁰⁰

Peroutkův požadavek optimismu není absolutní. Pokud píše o Arthuru Schopenhauerovi jako o „otci evropského pessimismu“²⁰¹, není to výtkou. Stejně tak když Antona Pavloviče Čechova nazývá „snad největším básníkem marnosti, jaký se narodil“²⁰², nestaví ho do řady se Célinem. Že „nad vším, co člověk může vykonati, klene se u něho metafysická marnost“²⁰³, spíše konstatuje. „Neříkám, že je to hezké

¹⁹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda II. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 27, s. 419.

¹⁹⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Literární kabinet hrůzy I. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 2, s. 25.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Čím je nám Chesterton I. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 39, s. 609.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ PEROUTKA, Ferdinand. O příbuznosti s Otakarem Březinou I. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 13, s. 195.

²⁰² PEROUTKA, Ferdinand. Ruská vzpomínka. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 6, s. 88.

²⁰³ Tamtéž.

nebo že je nám toho potřebí. Ale říkám, že je to pravda. Len je užitečnější rostlina než černá fiala. Avšak, ať sebe užitečnější je len, černá fiala zůstává černou fialou.“²⁰⁴ Přesto Peroutka dává najevo, že od soudobého umění očekává něco jiného než od Čechova: „(...) naše mládí jej milovalo. Ale přišel den, kdy jsme si řekli: chceme raději chybovat se snažícími se, než mít pravdu s tímto nehybným.“²⁰⁵

S optimismem potom u Peroutky souvisí náklonnost k humoru, který spojuje s „optimistickými pudy“²⁰⁶. „Duše neschopná humoru je úzká a neúplná jako duše neschopná smutku.“²⁰⁷ Upřednostňuje humor před truchlivostí, komedii před tragédií: „Humor patří k lidem právě tak jako pes a prvky vznešenosti. Člověk má být tak široký, aby se do něho vešel pláč i smích. Po jedné stránce je humor i formou životní zkušenosti a moudrosti. Tragik často nesvede spojit dva konce niti a křičí nad tím v úzkostech: humoristovi se to podaří bez nesnáží; prostě je sváže po starém způsobu.“²⁰⁸

Peroutka v této souvislosti oceňuje například Karla Poláčka a jeho *Muže v offsidu*. Tamnímu humoru ale vyčítá ironizování a dává Poláčkovi za příklad Charlese Dickense: „Dickens nikdy neironisoval na př. touhu po štěstí, srdečně spojil se v ní s celým lidstvem. Je-li lidstvo ve svém celku vulgární, byl Dickens nesporně vulgární, neboť nic lidského nebylo mu cizí. Poláčkovi také nic lidského není cizí, ale jen jako pozorovateli. Hraje jako cítící subjekt daleko menší roli než Dickens, je příliš prosáknut ironičností, aby dovedl psát třeba o vánocích s tak starosvětským nadšením, jak to dovedl Dickens (...)“²⁰⁹

Československou literaturu obecně Peroutka vnímá jako vážnou: „Myslím, že je to z velké části vinou nedospělosti naší literatury: naše literatura dlouho se učila velikosti u cizích národů a vzorů; nespolehala se na vlastní oči a instinkt; chodila po sto let do školy, doháněla, vyrovnávala se s Evropou, otvírala okna; okno k vlastní přirozenosti zůstalo však jen pootevřeno; je známo, že žáci mají poněkud zatajený dech a že bývají tváří v tvář úloze velmi vážní. Jest to vážnost těch, kteří neovládají dosti svůj předmět. Začátečnický provazolezec kráčí velmi tragicky po provaze; zkušený se směje na publikum.“²¹⁰

²⁰⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Ruská vzpomínka. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 6, s. 88.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Autor v offsidu. *Přítomnost*, 1931, roč. 8, č. 5, s. 76.

²⁰⁷ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 35, s. 555.

²⁰⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Autor v offsidu. *Přítomnost*, 1931, roč. 8, č. 5, s. 73.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 75.

²¹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 35, s. 554.

Požadavek optimismu se oproti požadavkům realismu a mužnosti, jež se týkají spíše formy, soustředí na obsah děl a jejich filozofický rozměr. Peroutka na jeho základě hodnotí díla a autory skrze to, jak přistupují k životu, a tedy mnohdy bez nadhledu a snahy pochopit autorský záměr. Na jedné straně se sice projevuje jakožto vizionář, schopný například progresivně docenit Karla Poláčka dříve než ostatní kritici, na straně druhé nicméně znevažuje kvality řady autorů jen proto, že coby výrazový prostředek nepoužívají humor.

3.2.1.4 Požadavek nacionálnosti

Vedle požadavku realismu je důvodem, proč se Ferdinand Peroutka vymezuje vůči literárním směrům typu dadaismu, surrealismu a paradoxně i poetismu, také to, že takovou tvorbu nepovažuje za národní umění. Vnímá ji naopak jako projev takzvaného „otvírání oken do Evropy“²¹¹, inspirace české literatury i kritiky u západoevropských a amerických autorů. S tímto fenoménem ve svých textech spojuje primárně F. X. Šaldu, Jaroslava Vrchlického, Vítězslava Háška, jenž „byl svými přáteli prostě vyzván, aby nám nahradil Shakespeara“²¹², a Karla Teigeho:

„Vrchlický - Šalda - a dejme tomu, jako typ, Teige: toť v podstatě vždy táž, jen podle ducha doby pozměněná, západnická nit naší literatury; toť ona věčná naše skupina, která dychtivě se dívá přes zeď, oslňuje se cizím bohatstvím a usiluje dopravit ji sem; toť také ona skupina, která mezi četnými zásluhami, jež má, nikdy nebude mít tu zásluhu, že se jí podařilo uskutečnití synthesesu češství.“²¹³

Podle Peroutky jsou národnímu umění na překážku kosmopolitismus a internacionalizace: „Svéráz národních literatur ustupuje před pokračující internacionalisací, stejně jako národní svéráz způsobu života, jídla a oděvu. Jaká bude příští anglická literatura, neumím předpovědět. Podle mnohých znaků se zdá, že se přiblíží až k utonutí v jakési obecné literatuře evropské, v níž budou psát přibližně stejně Norové jako Španělé, a že spisovatelé ve všech zemích budou si podobni jako spací vagony ve všech zemích jsou si podobny.“²¹⁴

²¹¹ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda III. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 32, s. 499.

²¹² PEROUTKA, Ferdinand. O některých zálibách naší doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 9.

²¹³ PEROUTKA, Ferdinand. F.X.Š. I. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 14, s. 217.

²¹⁴ PEROUTKA, Ferdinand. O duchu dvou literatur I. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 35, s. 549.

Ačkoliv Peroutka současně píše, že národní umění musí vznikat organicky a nenuceně, jen takové umění nazývá velkým: „Tajemné jakési zákony působí, že ten umělec, který se odřízl od skutečnosti a obsahu svého národa, slábne a vybledá. Snad je to proto, že nikdo si nedovede všechno sám vymyslet a že každé velké umělecké dílo je ve skutečnosti dílem kolektivním: skutečnost, která obklopovala autora, snášela k němu kamének po kaménku, konec konců jen zvláštním způsobem sebral a uspořádal, co nalezl.“²¹⁵ V souvislosti s Goethem poukazuje například na to, co nacionálnost znamenala pro německou literaturu: „Německá literatura se narodila, jakmile do ní pronikl německý obsah. Není ani pro nás jiné cesty.“²¹⁶

V jednom ze svých posledních předválečných textů, napsaných již v období protektorátu, Peroutka spojuje národní umění s národní existencí. Tu do jisté míry podmiňuje nalezením dalšího národního básníka typu Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Petra Bezruče či Karla Hynka Máchy, případně národního skladatele typu Bedřicha Smetany:

„Není pochyby o tom, že plné naší národní existenci bude třeba, aby vystoupili mohutní básníci, kteří zachytí podobu našeho života, zvláštní ráz našich duší a kteří to, co mezi námi naleznou, vtělí v jasný a zřetelný tvar. Žádný národ neexistuje plně, nemá-li takových básníků. Německo začalo žít plným vlastním duchovním životem tehdy, když je Goethova generace vysvobodila z chladné mezinárodní francouzské manýry. Rusko se stalo zřetelným faktem ve světě teprve tenkrát, když klasičtí ruští spisovatelé, od Gogola po Turgeněva, popsali jeho hmotnou i duchovou skutečnost, bez ohledu na to, co čtli i Francouzi. Národ bez takové výrazné národní literatury je vždy poněkud národem bez obličeje. Zajisté nechceme do přehlídky evropských národů přijít s nezřetelnými a jakoby smytými rysy.“²¹⁷

Požadavek nacionálnosti více než s Peroutkovými osobními preferencemi souvisí s postavením Československa na meziválečné politické scéně – Peroutka v podstatě žádá umění, aby se původností a bez napodobování zahraničních vzorů podílelo na prosazení tohoto nového státního útvaru na mapě Evropy, a navazuje na obrozenecké buditele.

²¹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Národní umění se rodí stále znovu. *Přítomnost*, 1939, roč. 16, č. 15, s. 224.

²¹⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha II. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 36, s. 566.

²¹⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Národní umění se rodí stále znovu. *Přítomnost*, 1939, roč. 16, č. 15, s. 224.

3.2.1.5 Politický rozměr požadavků

Kulturní publicistika Ferdinanda Peroutky je v meziválečném období výrazně ovlivněna tím, že autor současně a převážně působí také jako politický komentátor. Peroutka ve svých kulturněpublicistických textech dává často najevo, že i v umění upřednostňuje liberalistické a demokratické hodnoty. Mezi demokracií a realismem dokonce hledá pojítka: „Myslím, že ve věku demokracie nemáme býti za nic tak vděční jako za to, dovede-li v nás někdo vzkřísit víru v obyčejného člověka. Neboť demokracie, - toť obyčejný člověk, a buď se demokracie vyrovná s obyčejným člověkem, nebo demokracie nebude.“²¹⁸

Peroutka nabádá k pacifismu. Smysluplnou tvorbu podmiňuje klidnou a stabilní politickou situací: „(...) je-li skutečnost rozháraná, do uměleckého díla všemi póry vniká nelad, neboť nikdo sám ze své síly nepřemůže svým duchem chaos; v zmatené době nevzniká dílo, nýbrž jen úryvky, pokusy, rozběhy. Myslím, že bychom tomu měli rozuměti právě dnes, kdy na všech stranách je vidět tolik talentů a tak málo skutečného díla. Nic jiného než obecná nejistota a zmatek myslí a zřízení neoslabuje tyto talenty.“²¹⁹

K divadelní hře Rudolfa Medka *Plukovník Švec* poznamenává, že v jeho době (1929) se válečná poezie stává nepravdivou: „V moderní době ovšem hrdinství bude vypadat jinak než ve staré, a budou hrdinové, jejichž ruka se po celý život nedotkne jílice meče; zavrhneme válku, neboť jsme viděli, že moderní válka přivádí lidstvo nikoliv k hrdinství, ale k bídě a ponížení; snad ještě nikdy nebylo obyvatelstvo Evropy v takové jámě ubohosti a bezmoci, jako za poslední velké války...“²²⁰ Později na obhajobu „pacifistické vášně“ v *Bílé nemoci* Karla Čapka Peroutka píše: „V poslední válce bylo pobito deset milionů lidí. Ve válce příští bylo by jich pobito patrně o něco více, mnozí z nich patrně za okolností, které by se podobaly mukám na indiánském kůlu.“²²¹

Čapkovu *Bílou nemoc* – „drama, které líčí obranu malého národa proti velkému loupeživému sousedu“²²² – brání Peroutka jako potřebné podobenství o fašistickém imperialismu. Ospravedlňuje rozhodnutí doktora Galéna neléčit ženu účetního ředitele zbrojařských podniků a upřednostňuje teroristického pacifistu před teroristickými

²¹⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Člověk a nadčlověk (Čím je nám Chesterton IV.). *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 43, s. 682.

²¹⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha I. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 35, s. 547.

²²⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Sibiřské drama a české poměry II. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 7, s. 97.

²²¹ PEROUTKA, Ferdinand. Autor stojí před svými kritiky. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 11, s. 169.

²²² Tamtéž, s. 167.

imperialisty: „V historii už existoval pax romana, mluví se o pax britannica. Nuže, Galén snaží se nastolití pacem aesculapicam. Vadí-li nám, že k němu směřuje mocí a terorem, mějme na paměti, že ve zvláštní periodě světových dějin, v níž žijeme, bez moci nedá se nic uskutečnit a nic zachránit, a že v podstatě nyní celý svět na Německu vynucuje mír také terorem, totiž vlastním zbrojením. Dělo za dělo, mrtvý za mrtvého, bomby do města za bomby do města: to je také teror. A zahynulo by při něm více lidí, také žen účetních ředitelů, než při teroru galénovském.“²²³

Komunismus, o němž se vyjadřuje v souvislosti s proletářskou poezií, ruským románem i třeba proletářským původem Louise-Ferdinanda Célinea, označuje Peroutka za úsilí o obrodu světa „na způsob jednostranný“²²⁴, strhující vedle dalších také „poséry“ a „bezcharakterní sortu literátů“²²⁵. S využitím odkazu Johanna Wolfganga von Goethe varuje před revolucionářstvím: „Neměl rád revoluci zdola, ale ani shora. Z jeho hovorů s Eckermannem lze sestavit tento jeho názor na revoluci: nejsem přítelem revoluce, ale také ne Ludvíka XV.; nenávidím každý násilný převrat, poněvadž při něm zhyne mnoho dobrého; nenávidím ty, kteří jej provádějí, i ty, kteří jej zaviňují; velká revoluce není nikdy vinou lidu, nýbrž vlády; je-li v lidu potřeba velké reformy, musí se vykonat; revoluce bývají následek nespravedlivosti vládnoucích. Nevím, co by o otázce revoluce mohlo býti dnes řečeno rozumnějšího.“²²⁶

Revolucionářství rovněž Peroutka spojuje s dekadencí: „Teprve se jednou ukáže, jak dekadence vřele podala v této době ruku revolucionářství, jak kde který nepodařený příběhl, aby se ohřál; kolik bylo mezi revolucionáři těch, kteří cítí přirozenou nenávisť rozjitřených ke klidu zralé osobnosti, kolik duševně a fysicky nepodařených pod revoluční záminkou vylévalo svůj hněv vůči podařeným.“²²⁷

U mladých levicových intelektuálů si všímá bezohledné vůle k moci: „Demokracie zdá se jim příliš pomalou cestou k úspěchu, a pokud mají jen nepatrné nadání, mají pravdu. Jsou nakaženi nezdravou touhou diktovat; horují o svobodě, ale hovoříte-li s nimi, poznáte k svému údivu, že na nic na světě nevěří tolik jako na policii a na to, že s mimořádnou komisí dosti bezohlednou se dá všechno vykonat.“²²⁸

²²³ PEROUTKA, Ferdinand. Autor stojí před svými kritiky. *Přítomnost*, 1937, roč. 14, č. 11, s. 170.

²²⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Vpád politiky do přírody I. *Přítomnost*, 1933, roč. 10, č. 1, s. 10.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Moderní doba a prospěch z Goetha I. *Přítomnost*, 1927, roč. 4, č. 35, s. 547.

²²⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Vpád politiky do přírody II. *Přítomnost*, 1933, roč. 10, č. 2, s. 29.

²²⁸ Tamtéž, s. 28.

Peroutka se staví proti „nejprimitivnějšímu, obrazoboreckému socialismu“²²⁹, ale nepodporuje ani snahu zmocnit se kultury a civilizace. Odmítá „sovětomorfismus“²³⁰, snahu marxistické kritiky učinit z Antona Pavloviče Čechova „básníka pětiletky nebo třídního boje“²³¹ i obdobně motivovaný nátlak na Čapka: „(...) nutit Karla Čapka, aby sloužil třídnímu boji, jde nepochybně právě tak proti přírodě, jako kdyby byl někdo vyzýval Lenina, aby napsal poetickou knížku o zvířatech. Z obojího by byla jen škoda, a oba muži, přinuceni dělat něco, k čemu se nenarodili, mohli by podat jen výkony hluboce podprůměrné.“²³²

Pokud se Peroutka zabývá autory proletářské poezie, hodnotí je též z hlediska upřímnosti jejich angažovaného záměru. Vladislavu Vančurovi vytýká, že ač komunista, „jeho styl je buržoa s těžkým zlatým řetězem na vestě, s velkým skvostem v kravatě a s prstenem na každém prstu“²³³, Vítězslava Nezvala podezírá, „že komunismus je mu jenom dalším rozpráváním představ jeho epikurejské fantazie“²³⁴.

V Peroutkově kulturní publicistice se potom projevují i jeho postoje v rámci vnitropolitické scény. Například v článku, kde požaduje co nejrychlejší vydání Masarykových spisů, vydavatelům vkládá do rukou „kousek osudu naší demokracie“: „Myslíte, že by naše politika vypadala stejně, kdyby Havlíčkovy články, neznámy generacím budoucím, byly setlely na stránkách *„Národních novin“* a *„Slovana“*? Téměř nahmatati můžete, že by nevypadala zcela stejně.“²³⁵

Ačkoliv je v Peroutkových textech zřetelné, jaké zastává politické postoje, hodnocení uměleckých děl politickou motivací nezkrsluje a imperativem jsou pro něj v tomto směru výhradně čtyři zmíněné požadavky na umění.

3.2.1.6 Polemiky a spory s ostatními kritiky či autory

Podle literárního kritika a historika Jiřího Brabce je Ferdinand Peroutka „polemikem par excellence“, což údajně souvisí především s tím, s kým polemizoval:

²²⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Osmnáct let po Tolstém II. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 35, s. 552.

²³⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Ruská vzpomínka. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 6, s. 88.

²³¹ Tamtéž.

²³² PEROUTKA, Ferdinand. Vpád politiky do přírody II. *Přítomnost*, 1933, roč. 10, č. 2, s. 28.

²³³ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko I. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 25, s. 389.

²³⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Kronika z kterékoliv doby II. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 4, s. 58.

²³⁵ PEROUTKA, Ferdinand. T.G. Masaryk představuje plukovníka Cunninghama. *Přítomnost*, 1936, roč. 13, č. 5, s. 72.

„Vzbuzoval odpor - odhlížíme-li od stranicko-politických aktérů - u impozantního okruhu osobností.“²³⁶ Na stránkách *Přítomnosti* vede Peroutka polemiky zejména s ostatními kritiky a to především s Františkem Götzem a F. X. Šaldou. Oběma například vyčítá podporu autorů Devětsilu a Literární skupiny. Götzovi vytýká, že bere vážně „nervovou rozvrácenost této generace“²³⁷, Šaldu označuje za flagelanta:

„Tento muž devadesátých let vynakládá mnoho energie, aby se zdálo, že se narodil někdy kolem roku 1910 a že je nefalšovaným vrstevníkem Devětsilu; kdysi chtěl se podobati Carlylovi, Hellovi a Bloyovi, a nyní se pachtí po tom, aby se podobal p. Teigemu. V zápalu prvního nadšení pro nový svět dopustil se dokonce výroku, že je rád, že už nemusí čísti Dostojevského, nýbrž že může čísti p. Kalistu. Za tento výrok by zajisté i muž tak důstojný zasloužil, aby byl odevzdán k domácímu potrestání. Nedávno v jedné debatě p. F. X. Šalda na mně zahřměl: dovolte mně se vyvíjet! Ale zajisté, dovolím každému se vyvíjet, kdo toho má zapotřebí; předpokládám jen, že u dospělého muže, který měl čtyřicet let času na myšlení, nemají býti obrátky vývoje tak rychlé a časté, aby se od toho divákům dělaly mžitky v očích. Myslitel - a každý, kdo bere pero do ruky, má povinnost býti myslitelem - má se vyznačovat určitou solidností a stálostí, aby ti, kdož jdou za ním, věděli, za čím jdou.“²³⁸

Jak u Šaldy, tak u Götzem potom Peroutka vedle obsahu rozporuje i formu. Götz podle něj „píše jakoby byl posazen nad veštecské páry“: „(..) probírám-li se kritikami p. Goetze a putuji-li jejich smutným příšeřím, musím-li se vyhýbati té nebo oné větě, abych se neodřel, musím-li pečovati, aby ta nebo ona perioda mi nespadla na hlavu, hledím-li na věty, tvořené šedě, bez smyslového zanícení a záliby, tu se mi zdá, že asketické a truchlivé tendence Českých bratří v našem duchovním životě posud zcela nevyhynuly.“²³⁹

Šaldou, kterého dříve obdivoval, se potom v době působení v *Přítomnosti* Peroutka cítí zrazen a zklamán: „Stalo se, krátce řečeno, že jsem jednoho dne prohlédl, kterak mne tu někdo krmí zajímavě popsaným papírem, když jsem toužil po více, když jsem chtěl, aby mi byla ukázána cesta k jednání a odhalena skutečnost; stalo se, že jsem

²³⁶ BRABEC, Jirí. *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty (1991-2008)*. Praha: Akropolis, 2009, s. 206.

²³⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Na pokračí nové doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 170.

²³⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda III. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 32, s. 499.

²³⁹ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 35, s. 555.

zaslechl vytrvalý šustot papíru v pokoji, z kterého jsem doufal slyšeti krásný, a kosti pronikající třesk, s nímž fakta narážejí na fakta.“²⁴⁰

Pokud Šalda na Peroutku reaguje, děje se tak prostřednictvím jiných periodik typu *Šaldova zápisníku*, kde v reakci na článek Problém F. X. Šalda otiskuje text Problém F. X. Šalda a problém F. P. Oproti tomu Götz Peroutkovi příležitostně odpovídá na stránkách *Přítomnosti*. Článekům o byrokratizaci Národního divadla například přisuzuje „odvahu k zlé nespravedlnosti“²⁴¹, vidí v nich zkreslování a „drtivě negativní soud“²⁴². Peroutka v odpovědi kritika a dramaturga Götze nazývá „hlavním sloupem onoho systému v Národním divadle, který jsme kritisovali“²⁴³ a „posledním Mohykánem“²⁴⁴.

Dalšími kritiky, s jejichž postoji se Peroutka často neztotožňuje, jsou Otto Rádl a Zdeněk Nejedlý. Ironicky je nazývá dvěma vynikajícími reprezentanty československé inteligence, u Rádla pozoruje „kosmické svatouškovství“²⁴⁵: „Pan profesor Rádl činil po několik let naši politiku nejistou svým diletováním, aniž kdo mohl poznati, kam vlastně míří. Konečně uchýliv se do klidnějšího přístavu *Křesťanské revue*“, odhalil pravý obsah svého nitra; jsou prý příliš malicherné naše starosti o stát; otázka, má-li být stát demokratický, komunistický nebo fašistický, čpí pozemskostí a není nic proti spáse naší duše.“²⁴⁶ V připomínkách k Nejedlému pracuje s názvem levicového časopisu *Var*, který Nejedlý založil: „(...) tento muž užil celého svého vynikajícího nadání a své nevšední energie, aby v politice nevykonal ničeho; učinil to tak, že se nesmiřitelně postavil na krajní stanovisko a s hrdoostí se odřízl od praktické činnosti. Ze všeho nejvíce záleželo mu na tom, aby v kterémkoliv okamžiku mohl říci za sebe a za svou skupinu: my tady vřeme, my udržujeme var.“²⁴⁷

V souvislosti s uvedením hry Andrého Paula Antoina *Roztomilá nepřítelkyně* v Národním divadle Peroutka oponuje Jindřichu Vodákovi, který se proti tomuto dramatu tehdy postavil: „(...) kdyby divadelní bard *Českého slova* nepotřeboval všude

²⁴⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda I. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 25, s. 391.

²⁴¹ GÖTZ, František. O Národní divadlo. *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 42, s. 662.

²⁴² Tamtéž, s. 663.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Jak to říci energicky? *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 43, s. 686.

²⁴⁵ PEROUTKA, Ferdinand. O vážnosti a žertu v literatuře. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 35, s. 553.

²⁴⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Problém F. X. Šalda I. *Přítomnost*, 1929, roč. 6, č. 25, s. 390.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 391.

na vlastní oči uzřít hodného Fridolína nebo hodnou Karolínku, mohl by v *„Roztomilé nepřítelkyni“* přece jen nalézt nějaký morální smysl.²⁴⁸

Polemický vztah měl Peroutka rovněž s kritikem Václavem Černým, který v dubnu 1939 v recenzi knižního souboru Peroutkových literárních kritik *Osobnost, chaos a zlozvyky* označil jeho studii o F. X. Šaldovi F. X. Š., původně publikovanou v *Přítomnosti* v roce 1937, za „kritický krach tak dokonale všestranný, že si lepší míry nezdaru stěží lze přát“²⁴⁹.

Obecně Peroutka v meziválečné době pozoruje úpadek kritiky. Jmenovitě s ním coby kritiky, kteří k němu přispívají nebo ho alespoň umožňují, spojuje Šaldu, dále Otokara Fischera a Jana V. Sedláka. Edmonda Konráda zrazuje od kritiky s tím, že je lepší causerista. Jako kritika, který „je v tomto usilování zcela bez užitku“²⁵⁰, pak jmenuje také Josefa Trägera, podle Peroutky nestálého v názorech.

Za úpadek kritiky mohou podle Peroutky také nakladatelské časopisy. V roce 1928 na toto téma vede v dopisní rubrice *Přítomnosti* diskuzi s provozovatelem nakladatelství Aventinum Otakarem Štorchem-Mariem. Ten v reakci na článek Nutná kapitola o kritice obhájí existenci nakladatelského časopisu *Rozpravy Aventina*, vycházejícího v letech 1925 až 1934: „Potíráte-li, pane redaktore, typ nakladatelského listu, nejste kulturní demokrat, neboť právě tyto listy činí literaturu blízkou širokým čtenářským kruhům, kdežto zásadní kritiky přicházejí v úvahu jen pro 'literární aristokraty'.“²⁵¹ O Peroutkovi Štorch-Mariem píše jako o pohotovém debatérovi, který se neohlíží „na pravo ani na levo“: „Podrobujete svému umíněnému účelu vše, co alespoň zdánlivě zdá se dávat Vám za pravdu, a nesnadno měníte these, jež jste si umínil považovati za takové, jaké se jeví v konstrukci Vašich soudů. Nepředpokládám proto, že změníte své názory (...)“²⁵²

Peroutka odpovídá, že neobviňoval nakladatele, ale kritiky, kteří do nakladatelských časopisů přispívají: „Nevytykám Vám úmyslné ubíjení kritiky; přizabil jste ji náhodou.“²⁵³ Uvádí, že jako nakladatel by také vydával nakladatelský propagační časopis, ale že jako literární kritik by do něj nepsal. Odmítá Štorch-Marienu tezi, že

²⁴⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo, morálka a šaty. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 24, s. 380.

²⁴⁹ ČERNÝ, Václav. Průhled do nové prózy. *Kritický měsíčník*, 1939, roč. 2, č. 4, s. 176.

²⁵⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Jak to říci energicky? *Přítomnost*, 1935, roč. 12, č. 43, s. 687.

²⁵¹ Otakar Štorch-Mariem in Nakladatel odpovídá. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 8, s. 126.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Ferdinand Peroutka in Nakladatel odpovídá. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 8, s. 128.

publikum nemá o seriózní kritiku zájem a tvrdí, že se kritika nečte jen proto, „poněvadž je mdlá a špatná“. Souhlasí s ním ale, že *Přítomnost* proti tomuto stavu mnoho nedělá: „Kladete otázku, proč *Přítomnost* nesnaží se odpomoci nedostatku kritického tisku. To je oprávněná otázka, a odpovím na ni upřímně: nepodařilo se nám získati takového kritika, jakého bychom si přáli a po jakém jsme volali; a než ono mdlé, polovičaté referátnictví, to už raději nic. Až najdeme kritika, kterému v žilách neteče limonáda, pak ihned budeme se horlivě snažit, abychom odpomohli nedostatku kritického tisku.“²⁵⁴

Proti „nakladatelské kultuře“²⁵⁵ se Peroutka vymezuje i později, když v roce 1934 obviňuje ze zaujatosti časopis *Listy pro umění a kritiku*, vydávaný nakladatelstvím Melantrich v letech 1933 až 1937: „Specialisuje se na odstřelování autorů, kteří vycházejí v nakladatelství jiném a kteří by mohli svou popularitou jeho nakladatelskou politiku ohrozit.“²⁵⁶ Při té příležitosti útočí i na Bedřicha Fučíka, literárního kritika a ředitele Melantrichu: „Tady sedí p. Fučík, sám utečenec z katolicismu a mstící se na národních socialistech za to, že mu dali zaměstnání, tím, že je, tyto staré protiklerikály, donucuje vydávat katolické autory, které by si katolíci sami vydat nedovedli.“²⁵⁷

Pokud jde o literární autory, jedinou výraznější polemiku vede Peroutka na stránkách *Přítomnosti* s Vladislavem Vančurou. Ten v roce 1930 dopisem reaguje na článek Styl nade všecko. Peroutkovi vytýká, že píše po způsobu večerníků a povýšenecky. Jeho rady se mu zdají troufalé a způsob psaní vynášením se. O článku se zmiňuje jako o taškařici a brání se Peroutkově požadavku realismu s tím, že sám Peroutka nepíše vždy v duchu realismu:

„(...) deformace je nevyhnutelným předpokladem každé umělecké práce. Jsem o tom přesvědčen a proto záměrně porušuji slovosled, větňou skladbu a systém jazykových konvencí, kdykoliv si těchto změn (jež nejsou bez zákonitosti), vyžaduje slovesná výraznost, to jest: rytmus, znění, přízvuk, pohnutí citové, novost či sešlost výrazu a konečně jeho obsah. Vy ovšem trváte na výrazu obyčejném a chcete nějaké poslání fabulistické a věcné. Na rozdíl od Vás věřím, že úkolem literatury je básniti a vyvolávati básnivé stavy u čtenářů. A tak mám dojem, že je nespravedlivé, jestliže zakazujete básníkům (a mě, pokud jím jsem), aby užívali asociací a negativních

²⁵⁴ Ferdinand Peroutka in Nakladatel odpovídá. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 8, s. 128.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Je pokladna Melantricha světový názor? *Přítomnost*, 1934, roč. 11, č. 25, s. 395.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 396.

příměrů; to přece aktualizuje hodnoty. Vždyť vy sám botanisujete na těchto loukách a věru není věci dost vzdálené (výstava plnovousu) a není věci dost všední (dej nám pokoj), abyste ji nevčlenil do své stati.“²⁵⁸

Peroutka se brání, že deformace (tedy například metafory) mu u Vančury nevadí z principu, ale protože jich užívá nadměrně a deformuje nesnesitelně: „(...) sama deformace ještě není umělecky ani dobrá ani špatná. Záleží na tom, jaká jest to deformace. Dickens, Flaubert, Tolstoj na příkladě také deformují skutečnost. Nikdy jsem neprotestoval proti jejich deformacím, neboť naplňují umělecký zámysl a dosahují svého účinku. Naopak jsem protestoval proti Vaším deformacím, poněvadž ničí každý možný účín Vašeho románu.“²⁵⁹

Ve dvacátých letech vede Peroutka rovněž polemiku s Viktorem Dykem, ta je nicméně na ryze politické téma a zabývá se vztahem k československým Němcům. Peroutka, který v souvislosti s knihou Otakara Vočadla *V zajetí babylonském* napsal, že jedinou nadějí československého státu „jest, že se Češi a Němci nějak sžijí, sblíží“²⁶⁰, na rozdíl od Dyka prosazoval přítomnost německých poslanců ve vládě.

Z politických důvodů se pak Peroutka názorově rozcházel i s Jaroslavem Durychem, kterého v roce 1924 požádal o příspěvek do ankety *Přítomnosti* Proč nejsem komunistou. Durych napsal text, kterým naopak vyjádřil komunismu své sympatie a který Peroutka neotiskl. K nepublikovanému rukopisu se nicméně v člancích *Přítomnosti* několikrát vrátil, například v roce 1925 v textu, jenž je zároveň reakcí na stať Karla Huga Hilara *Návrat k biedermyeru* z čísla předchozího:

„Četl jsem v rukopise projev jednoho velmi nadaného českého spisovatele, který se odhodlal říci, že milion zabitých a umučených lidí v Rusku mu imponuje více než obnovený vývoz galoší ze sovětského Ruska, a který si stěžoval na to, že příliš mnoho lidí umírá smrtí přirozenou, a chválil ruskou revoluci za to, že se jí podařilo obnoviti rovnováhu mezi smrtí přirozenou a nepřirozenou. Musím říci, že se mi dělá špatně z dýmu této zápalné oběti, hořící před oltářem, jež literát postavil na počest zajímavosti života. Zdá se skoro, že vedení světa by upadlo do nejhorších rukou, kdyby bylo svěřeno literátům, neboť jejich zrak je kalen touhou po zajímavosti. Není rozkladnějšího živlu, než reprezentuje literát, slídící po dramatickém motivu.“²⁶¹

²⁵⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 31, s. 484.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 485.

²⁶⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Boj o orientaci I. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 42, s. 663.

²⁶¹ PEROUTKA, Ferdinand. Jak se stáváme Kondelíky I. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 10, s. 155.

Časté polemiky (zejména ohledně aktuálních témat) naznačují, že Peroutka se nezdá rozcházet s dobovým kritickým diskurzem, souvisejí ale také s ironickým až útočným stylem, jakým psal články.

3.2.2 Výběr a hodnocení témat

V rámci kulturní publicistiky pro *Přítomnost* se Ferdinand Peroutka téměř výhradně věnuje literatuře. Z 38 analyzovaných článků se jich 26 zabývá literárním tématem, devět potom divadlem, jeden filmem a dva jsou obecnějšího charakteru. Výtvarným uměním či hudbou se nezabývá žádný.

Peroutka se odmítá stavět ke kritice coby k „prostřednímu zaměstnání“²⁶² a psát „lhostejné referáty“²⁶³ – jeho texty jsou tudíž zejména o dílech a jevech, na něž chce upozornit. Většinou se vůči něčemu vymezuje či před něčím varuje, méně časté jsou popisné či doporučující články. Z analyzovaných textů jsou jen tři výrazně pochvalné, 16 jich je spíše neutrálních a zbývajících 19 je spíše kritických.

Negativně až s opovržlivým tónem se Peroutka věnuje autorům nesplňujícím jeho požadavky na umění, tedy členům Devětsilu včetně Vítězslava Nezvala nebo Jaroslava Seiferta, dále například Vladislavu Vančurovi, Literární skupině, Otokaru Březinovi či Louisi-Ferdinandu Célineovi. Spíše záporně hodnotí divadelní hru Rudolfa Medka *Plukovník Švec* i politický román Jaroslava Marii *Vojáci a diplomati*.

Hned v několika číslech upozorňuje na špatný stav Národního divadla, kterému vyčítá byrokratizaci spojenou s abonentním systémem, a fakt, že si herečky musí platit vlastní kostýmy. Taktéž několikrát píše o úpadku kritiky, například v souvislosti s nakladatelskými časopisy.

Kladně Peroutka hodnotí především Karla Čapka a Karla Poláčka, přičemž oba musí svým způsobem hájit – Čapka proti zatažení do komunistického třídního boje, Poláčka proti oficiální kritice, jež ho začátkem třicátých let ještě neuznává a jde tedy v duchu Peroutkova nadpisu o „autora v offsidu“. Pochvalně píše Peroutka též o novější tvorbě Charlieho Chaplina – jde o jeho jediný článek na filmové téma v kulturní rubrice *Přítomnosti*.

²⁶² PEROUTKA, Ferdinand. Nutná kapitola o kritice. *Přítomnost*, 1928, roč. 5, č. 5, s. 65.

²⁶³ Tamtéž.

Peroutka se rovněž ve svých textech vrací ke starším dílům a jejich autorům. Uvažuje například nad tím, zda má v meziválečném Československu ještě smysl číst Johanna Wolfganga von Goethe, Antona Pavloviče Čechova či Lva Nikolajeviče Tolstého. Podobně porovnává někdejší tvorbu F. X. Šaldy s tou současnou. V roce úmrtí Tomáše Garrigua Masaryka apeluje na vydavatele, aby urychlili vydání spisů z jeho pozůstalosti.

Obecnější témata, jimiž se zabývá, souvisejí s jeho požadavky na umění. Rozebírá realismus v literatuře i na divadle, místo humoru v literatuře i problematiku národního umění – například porovnává ruskou a anglickou literaturu.

S výjimkou některých článků (v podstatě manifestační Sluší-li se býti realistou) jsou Peroutkovy texty většinou reakcí na konkrétní událost. Může jít o vydání nové knihy, výročí narození některého autora či odezvu na nějaké dílo v jiném periodiku. Reakce jako taková potom bývá méně úzce zaměřená – od knihy Otakara Vočadla *V zajetí babylonském* se tak Peroutka dostává ke vztahu Čechoslováků k Němcům, *Boje proti včerejšku* Karla Huga Hilara vedou ke čtyřdílnému textu o přirozenosti na divadle.

Z výběrového vzorku nevyplývá, že by Peroutka upřednostňoval knihy některého nakladatelství – zmiňuje jak ty vydávané v nakladatelství Fr. Borový, tak například knižní produkci Aventina. Peroutka nicméně zcela opomíjí ženské autorky a z umělkyň obecně zmiňuje v textech analyzovaného vzorku pouze herečku Olgu Scheinpflugovou.

3.2.3 Způsob argumentace

Po obsahové stránce jsou texty Ferdinanda Peroutky často ironické, rýpavé a útočné. Převládají odsudky nad posudky a nezřídka se Peroutka autorům přímo vysmívá („Jejéj, to je hluboké...“²⁶⁴), případně dokonce používá argumentů *ad hominem* – například o Karlu Schulzovi píše, že nemůže svým výtvorům „dát něco, čeho sám nemá: mužnost“²⁶⁵. Jindy Peroutka upozorňuje na květnatost stylu literárního historika a kritika Arne Nováka prostřednictvím anekdoty:

„Anekdota vypráví, že desíletý Arne Novák šel s kamarádem do lesa a někdo je potkal a ptal se jich, co to nesou v torbě. ‚To nám,‘ odpověděl mladičký rétor,

²⁶⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Na pokraji nové doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 168.

²⁶⁵ PEROUTKA, Ferdinand. O některých zálibách naší doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 10.

„starostlivá matička dala skývu živného chleba a hrudku chladivého másla, kdyby nás v hlubinách lesa překvapil zákeřný hlad.“²⁶⁶

Není neobvyklé, aby v rámci argumentace Peroutka citoval celé pasáže (například básně) ať už z rozebíraného díla či dřívějších děl téhož autora anebo z textů jiných. V textu *O některých zálibách naší doby* tak konfrontuje „literární typ representovaný p. Schulzem“²⁶⁷ se Zarathustrou z *Tak pravil Zarathustra* Friedricha Nietzscheho. Dále odkazuje například na Stendhala, Ralpa Waldo Emersona, Charlese Dickense, Tomáše Garrigua Masaryka nebo Henryho Davida Thoreaua, případně na matematika Henriho Poincarého. V kritice *Povídek z jedné kapsy* Karla Čapka pro čtenářovu představu relativně detailně popisuje jednu z povídek. Příležitostně Peroutka na úryvcích z děl staví i samotnou argumentační figuru: „Leč v posledním okamžiku“, praví p. Kalista, „objevily se přece Vanderhildovy papíry na trhu.“ Leč v posledním okamžiku, žel, neobjevil se smysl, pravíme my.“²⁶⁸

Výjimečné nejsou ani odkazy na politiku: „Zakládám si na tom, že jsem pochopil problém německých reparací, což je snad nejobtížnější a nejzmotanější problém posledních desíti let. Musím se však přiznati, že v Seifertových básních nechápu vždy úplně, jak jedna věta patří k druhé.“²⁶⁹

Peroutkova kulturní publicistika rovněž obsahuje postřehy k jeho vlastnímu stylu a přístupu. Například se pozastavuje nad tím, že řada jeho článků je většího rozsahu a musí vycházet na pokračování: „Vidím, že se nehodím příliš ku psaní kritik. Myslil jsem, že napíšu o Hilarově knize jeden článek, a zatím píši již třetí. Obdivuji vždy ten druh kritiků, který dovede o tlusté knize říci svůj úsudek na dvaceti nebo třiceti řádkách.“²⁷⁰

Co se nedostatků týče, lze Peroutkovi vytknout zejména terminologicky vágní formulace a argumenty. V duchu jeho požadavků na umění totiž Peroutkovy texty obsahují řadu mnohoznačných pojmů typu „pravda“, „skutečnost“ nebo „přirozenost“.

²⁶⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko III. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 27, s. 423.

²⁶⁷ PEROUTKA, Ferdinand. O některých zálibách naší doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 9.

²⁶⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Na pokraji nové doby. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 11, s. 169.

²⁶⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Cesta generace od revoluce k leknínům. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 13, s. 194.

²⁷⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo a přirozenost I. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 1, s. 2.

3.2.4 Stylistika textů

Z hlediska žánru tvoří kulturní publicistiku Ferdinanda Peroutky zejména kritiky a eseje. Ty ale obsahují také prvky recenze, glosy, polemiky či komentáře. Peroutka většinou píše v ich-formě, pouze příležitostně přechází do první osoby množného čísla a jakoby vyjadřuje názor či stanovisko *Přítomnosti*. Nepoužívá mezititulky, text je nicméně členěn do odstavců. Peroutkovy texty často obsahují složitá souvětí - nezřídka je celý odstavec tvořen jedinou větou rozdělenou středníky.

Pokud je článek publikován na pokračování ve více číslech (případně navíc ob jedno či několik čísel), není to většinou výrazněji zohledněno – Peroutka se k obsahu předcházejících částí nevrací a nijak neuvozuje téma, jako by předpokládal, že čtenář počká na dokončení. Výjimkou je pouze návaznost pokračování stati Problém F. X. Šalda, které je publikováno po prázdninové pauze ve vydávání *Přítomnosti* a Peroutka rekapituluje, o čem psal v minulé části.

Už v druhém ročníku *Přítomnosti* deklaruje Peroutka – jehož například literární teoretik Aleš Haman označuje za „duchaplného stylizátora“²⁷¹ - nechť k „šedému žurnalistickému stylu“²⁷². Vymezuje se proti stylovým asketům, kteří jsou „tak suší, že živé vyjádření nebo obrat považují často za duchaplnost“²⁷³ a snaží se psát „celkem tak, jak mi zobák narostl“²⁷⁴. Ačkoliv někdy vedle cizích slov uvádí celé věty v cizích jazycích, píše živě a srozumitelně. Používá výrazy hovorové a obecné češtiny, citoslovce či apostrofy („věřte, milý Hilare“²⁷⁵), jakož i neotřelá, byť svým způsobem lidová spojení typu: „Vše, co se děje, je zabaleno jako švestka do knedlíku.“²⁷⁶

Třebaže Peroutka kritizovaným dílům často vytýká nadbytek metafor, sám poměrně hojně používá obrazná pojmenování, jako je například: „Plášťik jeho psychologie je chatrný, a koukají mu z něho lokty.“²⁷⁷ V ojedinělejších případech a pasážích se potom Peroutkovy texty blíží poezii: „Civilisace jest telefon, telegraf, pohodlná přesnídávka ve vlaku, pádícím od města k městu, vzduchové spojení Evropa-

²⁷¹ HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. Praha: ARSCI, 2003, s. 135

²⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Vzpoura nudných. *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 16, s. 243.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 242.

²⁷⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Divadlo a přirozenost II. *Přítomnost*, 1926, roč. 3, č. 2, s. 27.

²⁷⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Styl nade všecko III. *Přítomnost*, 1930, roč. 7, č. 27, s. 424.

²⁷⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Garsonka. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 2, s. 27.

Amerika, organisace práce, Siemens-Werke, umělé ruce, sázečí stroj, radio, fonograf, ‚Devětsil‘ a kritiky p. Goetze.“²⁷⁸

Peroutkův styl je čtivý a v kombinaci s tendencí posouvat se v textech od konkrétního k obecnému vede u řady jeho kulturněpublicistických článků k nadčasovosti.

²⁷⁸ PEROUTKA, Ferdinand. Boj o orientaci II. *Přítomnost*, 1924, roč. 1, č. 44, s. 694.

Závěr

Ferdinand Peroutka je coby politický komentátor prototypním příkladem nezávislého novináře, objektivního do té míry, pokud mu dovolí jeho demokratické a humanistické zásady. Navzdory kritice přisuzující mu zejména přílišnou pragmatičnost představuje jednoho z předních prvorepublikových žurnalistů. Jak naopak vyplývá z analýzy jeho kulturní publicistiky v *Přítomnosti*, v roli uměleckého kritika je Peroutkův přínos méně jednoznačný.

I kulturní publicista Peroutka byl nezávislý a například neupřednostňoval knižní produkci jednoho nakladatelství na úkor jiného. Jak se však jeho politická publicistika opírala o demokratický ideál, ta kulturní stála na úzce vymezené definici toho, co je umění, respektive čemu má sloužit a co prosazovat. Hodnocení uměleckých děl (zabývá se převážně literaturou) u něj tudíž provází nadstandardní subjektivita a je založeno na předsudcích. Peroutka není otevřený všem formám umění, ale dogmaticky prosazuje kritéria, jejichž prostřednictvím účelově argumentuje proti konkrétním autorům, hnutím, literárním směrům i proti literárním druhům. Prosazováním realismu, mužnosti, optimismu a nacionálnosti v umění odmítá literární avantgardu, směry včetně poetismu, dadaismu či dekadence, a upřednostňuje epiku před lyrikou, prózu před poezií.

Tento přístup je zvýrazněn faktem, že se Peroutka kulturní publicistice věnuje většinou v případech, kdy se chce proti něčemu vymezit, a tedy v kulturní rubrice zastává zpravidla kritický postoj, podtržený jeho ironickým až útočným stylem. Časté jsou ale také neutrální až pochvalné texty, kterými se vrací do minulosti k dílům a autorům, jež považuje za podstatné. V kombinaci s tím, že většinou odmítá moderní trendy v umění (v jeho člancích nejvýrazněji zastoupené tvorbou hnutí Devětsil), se tak Peroutka příležitostně projevuje zpátečnický.

Pokud se vyjadřuje k aktuálním událostem či dílům, nezřídka se mívá s dobovým kritickým diskurzem, na což buď upozorňuje sám nebo polemicky reagují dotčení autoři. Peroutkovy závěry jsou kvůli dogmatickému přístupu často mylné, což se týká zejména jeho nepochopení literární avantgardy či špatného posouzení kvalit časopisu *Listy pro umění a kritiku*.

Peroutkova kulturní publicistika je tudíž pro současného čtenáře hodnotnější ve vztahu ke kritice a přemýšlení o umění než coby hodnocení daných děl, autorů nebo událostí. Vzhledem k tomu, že má Peroutka tendenci se k tématům vyjadřovat obsírněji

a přechází od konkrétního k obecnému, jsou přes specifické hodnocení některých autorů jeho kulturněpublicistické texty mnohdy nadčasové. Z hlediska stylistiky jsou potom na vysoké úrovni, psané čtivě a v podstatě moderně. Peroutka navíc v článcích projevuje sečtělost a doplňuje vlastní názory citacemi různých dalších autorů, čímž textům dodává na hloubce.

Podstatná je ale také historická hodnota Peroutkovy kulturní publicistiky. Jak podotýká Jan Hendl, analýza dokumentů, k nimž patří i výstupy masových médií, je současně analýzou „stop lidské existence“²⁷⁹. Peroutkovy články z kulturní rubriky *Přítomnosti* jsou nejen náhledem do kritického diskurzu meziválečného Československa, leč organicky doplňují dějepisný obraz tohoto prvorepublikového novináře. Je v nich zachyceno, jak slavný politický komentátor přistupoval ke kultuře, spolu s náznaky toho, že ani tehdy nepřestával přemýšlet o politice, byť to neovlivňovalo jeho soudy. Že Ferdinand Peroutka nikdy zcela neodděloval politiku, kulturu a dále například filozofii, je zároveň jeho charakteristickým rysem i určitým hodnocením jeho role coby kulturního publicisty.

Summary

Ferdinand Peroutka as a political commentator was a prototypical independent journalist whose objectivity was limited only by his democratic and humanist principles. Even though he was sometimes criticized for being overly pragmatic, he represents one of the prominent Czechoslovakia's journalists. On the contrary, the analysis of his culture journalism in *Přítomnost* shows that Peroutka's contribution as an arts and culture critic is less unambiguous.

In his culture journalist role Peroutka was as independent as he was in political journalism. However, just like his political writing was shaped by democratic ideals, his culture criticism followed a strict definition of what is art and art's purpose. Peroutka's reviewing of art (mainly literature) is highly subjective and prejudiced. He is clearly not open to all forms of art but instead dogmatically applies rules that render some authors, movements and even forms unacceptable or inferior. Claiming that art has to be

²⁷⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016, s. 130.

realistic, manly, optimistic and nationalist Peroutka rejects avant-garde and literary movements including dadaism or decadence, while preferring prose to poetry.

It is an approach accentuated by the fact that Peroutka usually addresses topics of arts and culture when he feels the need to protest, further highlighted by his ironic or even invective style. Neutral or positive texts deal with uncontemporary authors and works which Peroutka finds important. This, together with his rejection of modern trends, means that Peroutka's culture criticism is also somewhat obscurant. Consequently, his conclusions are often wrong and oppose the period's critical discourse.

For the current reader Peroutka's culture journalism is more valuable as a general example of art perception and appreciation than it is as a sum of Peroutka's opinions on contemporary works, authors or events. Thanks to Peroutka's tendency to paint "the bigger picture" and his readable, modern style a great number of his articles are timeless. They help in understanding how the famous political commentator approached culture and illustrate how much his political opinions influenced (yet not affected) his culture journalism. Ferdinand Peroutka never fully separated politics, culture and also philosophy etc. - that is one of his characteristics as well as the evaluation of his role as a culture journalist.

Použitá literatura

Pramen

Přítomnost. Praha: František Borový, 1924 – 1939, roč. 1 – 16.

Literatura

BARTOŠ, František a Miloš TRAPL. *Československo 1918-1938: Fakta, materiály, realie : [Informativní příručka ke studiu dějin první Čs. republiky]*. 2. rozš. vyd.

Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, 104 s. ISBN 80-7067-404-0.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, 448 s. *Žurnalistika a komunikace* (Grada). ISBN 978-80-247-3028-8.

BERGER, Arthur Asa. *Media and communication research methods: an introduction to qualitative and quantitative approaches*. Fourth edition. Los Angeles: SAGE, 2014, 365 s. ISBN 978-1-4833-7756-8.

BERGER, Arthur Asa. *Media analysis techniques*. 5th ed. Thousand Oaks: SAGE, 2014, 264 s. ISBN 978-1-4522-6135-5.

BLAŽÍČEK, Přemysl, MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury IV. - Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, 714 s. ISBN 80-85865-48-3.

BRABEC, Jiří. *Panství ideologie a moc literatury: studie, kritiky, portréty (1991-2008)*. Praha: Akropolis, 2009, 320 s. ISBN 978-80-87310-02-1.

ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968, 81 s. Edice Hosta do domu.

EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2005, 363 s. Paprsek, sv. 9. ISBN 80-86138-72-0.

FIRT, Julius. *Knihy a osudy*. Brno: Atlantis, 1991, 345 s. ISBN 80-7108-015-2.

FOITOVÁ, Markéta. *Obraz politického i každodenního života na stránkách politického týdeníku Přítomnost: Od Mnichova k válce*. Praha, 2014. 66 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Doc. Barbara Köpplová, CSc.

FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, 440 s. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-078-3.

HÁJEK, Jiří. *Teorie umělecké kritiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 230 s.

HAMAN, Aleš. *Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika*. Praha: ARSCI, 2003, 176 s. ISBN 80-86078-29-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, 438 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

JANDOVÁ, Hana. *Ke každodennosti novináře za první republiky*. Praha, 2013. 91 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : (1918-1938). 1. díl, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-027-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). 3. díl, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003, 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.

KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha: Primus, 1996. 189 s. ISBN 80-85625-35-0.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

KONVALINOVÁ, Erika. *Literární dění v ohlasu denního tisku v roce 1937*. Olomouc, 2015. 139 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí diplomové práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Vyd. 2., (V Mladé frontě 1.). Praha: Mladá fronta, 2011, 376 s. ISBN 978-80-204-2075-6.

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003, 344 s. ISBN 80-7185-568-5.

KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, 904 s. ISBN 80-7215-254-8.

OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2008, 2100 s. ISBN 80-200-0708-3.

OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace. 3., rozšířené vyd.* Praha: Libri, 2007, 300 s. ISBN 978-80-7277-266-7.

OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992, 40 s. Slovo k historii : Sešity k poznání národní minulosti.

PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SVN Regiony, 2004, 260 s. Pulsy. ISBN 8086735060.

PEROUTKA, Ferdinand a Slávka PEROUTKOVÁ. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 320 s. ISBN 80-7106-063-1.

PEROUTKA, Ferdinand. *Sluší-li se býti realistou: výbor z literární publicistiky*. Praha: Mladá fronta, 1993, 218 s. ISBN 9788020403490.

ŠNAJDROVÁ, Karolína. *Ferdinand Peroutka - literární kritik a spisovatel*. Praha, 2008. 139 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy. Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

VESELÁ, Julie. *Reflexe témat souvisejících s česko-německými vztahy a poválečným Německem v týdeníku Obzory a týdeníku Dnešek v letech 1945 – 1948*. Brno, 2009. 118 s. Diplomová práce (Mgr.) Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jiří Pavelka, CSc.

Elektronické zdroje

KOLČAVOVÁ, Radana. *Novinář Ferdinand Peroutka - od eléva po ředitele československé sekce Rádia Svobodná Evropa*. Památník Karla Čapka [online]. [cit. 2017-05-17]. Dostupné z: http://www.capek-karel-pamatnik.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=200013&id=14392

O nás. *Přítomnost.cz* [online]. [cit. 2017-05-17]. Dostupné z: <http://www.pritomnost.cz/cz/o-nas>

Polygrafie. *Slovník českých nakladatelství* [online]. [cit. 2017-05-17]. Dostupné z: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/polygrafie.html>

Skutečnost. *Scriptum.cz* [online]. [cit. 2017-05-17]. Dostupné z:
<http://scriptum.cz/cs/periodika/skutečnost>

Novinové a časopisecké články

BOŘEK-DOHALSKÝ, Zdeněk. Občan demokratický. *Lidové noviny: Svět knih*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1931, roč. 39, č. 5, s. 2.

ČERNÝ, Václav. Průhled do nové prózy. *Kritický měsíčník*. Praha: František Borový, 1939, roč. 2, č. 4, s. 172-178.

PEROUTKA, Ferdinand. Výstava českých výtvarníků v Obecním domě. *Novina*. Praha: Grosman a Svoboda, 1915, roč. 1, č. 3, s. 15.

SLOMEK, Jaromír. Ferdinand Peroutka a Václav Černý. *Literární noviny*. Praha: Společnost pro Literární noviny, 1995, roč. 6, č. 41, s. 5.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Portrét Ferdinanda Peroutky, třicátá léta (repro: KOSATÍK, Pavel. Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938))

Příloha č. 2: Porovnání titulních stran prvního (17. 1. 1924) a posledního vydání meziválečné Přítomnosti (30. 8. 1939)

Příloha č. 3: Náhled vnitřních stran Přítomnosti (13. 1. 1927)

Příloha č. 4: Ukázka obálky s poutáním na stěžejní články vydání (20. 6. 1934)

Příloha č. 5: Seznam článků ve vybraném vzorku a rozřazení dle kritérií

Příloha č. 6: Graf znázorňující poměr literárních, divadelních, filmových a obecnějších, nezařaditelných článků ve vybraném vzorku Peroutkových textů

Příloha č. 7: Graf znázorňující poměr pochvalných, kritických a neutrálních článků ve vybraném vzorku Peroutkových textů

Přílohy

**Příloha č. 1: Portrét Ferdinanda Peroutky, třicátá léta (repro: KOSATÍK, Pavel.
Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938))**

Příloha č. 4: Ukázka obálky s poutáním na stěžejní články vydání (20. 6. 1934)

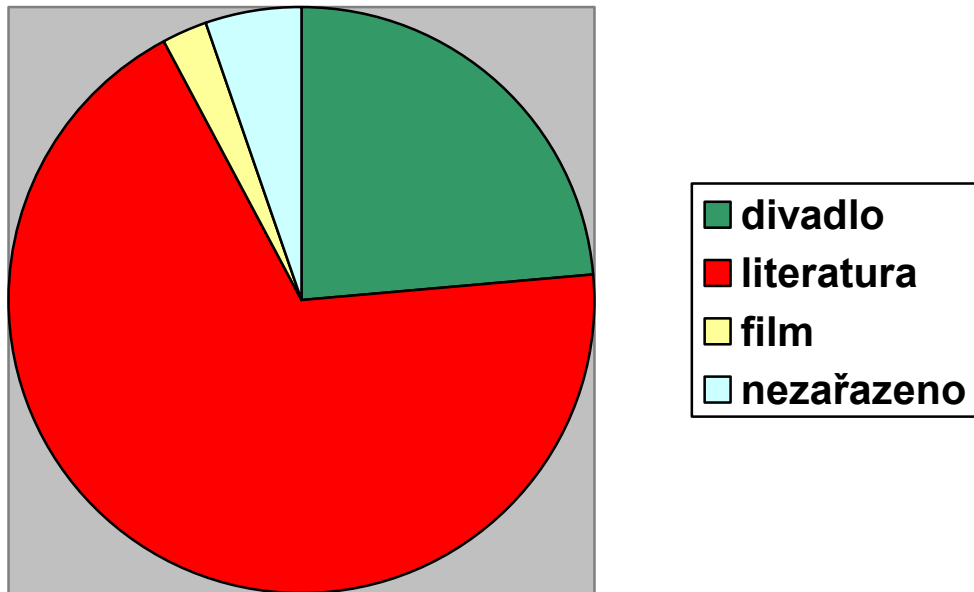

Příloha č. 5: Seznam článků ve vybraném vzorku a rozřazení dle kritérií

Název	Datum	Téma	Postoj
O některých zálibách naší doby	17.01.1924	literatura	kritický
Garsonka	24.01.1924	literatura	kritický
Jiný Chaplin	21.02.1924	film	pochvalný
Na pokraji nové doby	27.03.1924	literatura	kritický
Rozhovor kritiků	03.04.1924	nezařazeno	kritický
O vážnosti a žertu v literatuře	11.09.1924	literatura	neutrální
Boj o orientaci I.	30.10.1924	literatura	neutrální
Boj o orientaci II.	13.11.1924	literatura	neutrální
Boj o orientaci III.	20.11.1924	literatura	neutrální
Cesta generace od revoluce k leknínům	09.04.1925	literatura	kritický
Vzpoua nudných	30.04.1925	literatura	neutrální
Různé výzvy k Hilarovi	31.12.1925	divadlo	neutrální
O důležitosti povolání režisérského. (Různé výzvy k Hilarovi II.)	07.01.1926	divadlo	neutrální
Divadlo a přirozenost I.	14.01.1926	divadlo	neutrální
Divadlo a přirozenost II.	21.01.1926	divadlo	neutrální
Podkasaná Musa	18.02.1926	literatura	kritický
Sluší-li se býti realistou I.	13.01.1927	literatura	neutrální
Moderní doba a prospěch z Goetha I.	08.09.1927	literatura	neutrální
Moderní doba a prospěch z Goetha II.	15.09.1927	literatura	neutrální
Osmnáct let po Tolstém I.	30.08.1928	literatura	neutrální

Název	Datum	Téma	Postoj
Osmnáct let po Tolstém II.	06.09.1928	literatura	neutrální
Karel Čapek mezi detektivy	31.01.1929	literatura	pochvalný
Lyrický román bledé tváře	07.02.1929	literatura	kritický
Sibiřské drama a české poměry I.	14.02.1929	divadlo	kritický
Sibiřské drama a české poměry II.	21.02.1929	divadlo	kritický
O příbuznosti s Otakarem Březinou I.	04.04.1929	literatura	kritický
O příbuznosti s Otakarem Březinou II.	11.04.1929	literatura	kritický
Problém F. X. Šalda I.	27.06.1929	literatura	neutrální
Problém F. X. Šalda II.	11.07.1929	literatura	neutrální
Problém F. X. Šalda III.	15.08.1929	literatura	neutrální
O duchu dvou literatur I.	05.09.1929	literatura	neutrální
O duchu dvou literatur II.	19.09.1929	literatura	neutrální
Kronika z kterékoliv doby I.	22.01.1930	literatura	kritický
Kronika z kterékoliv doby II.	29.01.1930	literatura	kritický
Kronika z kterékoliv doby III.	05.02.1930	literatura	kritický
Divadlo, morálka a šaty	18.06.1930	divadlo	kritický
Styl nade všecko I.	25.06.1930	literatura	kritický
Styl nade všecko II.	02.07.1930	literatura	kritický
Styl nade všecko III.	09.07.1930	literatura	kritický
Utíkejte, politický román jde! I.	07.01.1931	literatura	kritický
Utíkejte, politický román jde! II.	14.01.1931	literatura	kritický
Autor v offsidu	04.02.1931	literatura	pochvalný
Vpád politiky do přírody I.	04.01.1933	literatura	neutrální
Vpád politiky do přírody II.	11.01.1933	literatura	neutrální
Je Národní divadlo zbyrokratisováno?	25.04.1934	divadlo	kritický
Je pokladna Melantricha světový názor?	20.06.1934	literatura	kritický
Ruská vzpomínka	13.02.1935	literatura	neutrální
Jak to říci zdvořile? (K nové sezoně v Národním divadle.)	16.10.1935	divadlo	kritický
Jak to říci energicky?	30.10.1935	divadlo	kritický
Jak jednati energicky?	06.11.1935	divadlo	kritický
T.G. Masaryk představuje plukovníka Cunninghama	05.02.1936	literatura	neutrální
Literární kabinet hrůzy I.	13.01.1937	literatura	kritický
Literární kabinet hrůzy II.	20.01.1937	literatura	kritický
Literární kabinet hrůzy III.	27.01.1937	literatura	kritický
Autor stojí před svými kritiky	17.03.1937	divadlo	neutrální
F.X.Š. I.	07.04.1937	literatura	neutrální
F.X.Š. II.	14.14.1937	literatura	neutrální
Národní umění se rodí stále znovu	12.04.1939	nezařazeno	neutrální

Příloha č. 6: Graf znázorňující poměr literárních, divadelních, filmových a obecnějších, nezařaditelných článků ve vybraném vzorku Peroutkových textů

Příloha č. 7: Graf znázorňující poměr pochvalných, kritických a neutrálních článků ve vybraném vzorku Peroutkových textů

